

ฐานคิดในการเคลื่อนไหวและข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรส และสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

กฤษฎี วรรณกุล* สุภณิดา พวงผกา** และ ยุภาพร ตะรังษ์***

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ฐานคิดในการเคลื่อนไหวและข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย” เป็นการศึกษาฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และศึกษาข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นแนวทางหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมีมุมมองว่าการแบ่งเพศตามสรีระแบบชั่วคราวข้าม (Binary Opposition) ในสังคมมีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติทางเพศ ขณะเดียวกันการแบ่งเพศดังกล่าวยังเป็นการจำกัดสิทธิและการกีดกันทางสังคมและ

* อาจารย์ประจำ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ e-mail: krist.w@ku.th

** อาจารย์ประจำ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ e-mail: supanida.p@ku.th

*** อาจารย์ประจำ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ e-mail: yupaporn.ta@ku.th

กฎหมายแก่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ สำหรับประเด็นสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ หลักสิทธิมนุษยชนถูกนำมาเป็นฐานคิดในการเคลื่อนไหว โดยยึดหลักการที่ระบุไว้ในตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และให้ประเทศไทยมีกฎหมายที่ครอบคลุม 3 เรื่อง คือ กฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ กฎหมายสมรสเท่าเทียม และกฎหมายความเท่าเทียมระหว่างเพศ สำหรับข้อจำกัดนั้นมาจากความเข้าใจเรื่อง “เพศ” ในสังคมไทยยังไม่เปิดกว้างและยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย ในขณะที่มิติทางกฎหมาย แม้ว่าสิทธิสมรสของผู้มีความหลากหลายทางเพศจะถูกระบุในพระราชบัญญัติสมรสเท่าเทียม แต่มีเรื่องการรับรองสภาพครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศ รวมถึงการปรับเปลี่ยนกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อรองรับสิทธิดังกล่าวยังเป็นไปอย่างจำกัด ในแง่ของสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ กฎหมายไทยยังไม่มีกรรับรองเป็นการเฉพาะ แม้ว่าจะมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ เพื่อให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถกำหนดเจตจำนงและสามารถแสดงออกทางเพศได้ แต่ยังไม่มียกเว้นที่คุ้มครองการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ ส่งผลให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับการแบ่งแยก การกีดกัน และการเลือกปฏิบัติจากทั้งสังคมและกฎหมาย

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางเพศ, สิทธิในการสมรส, สิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ

The Rationale Behind the Movement and Limitations of the Rights to Marriage and Gender Identity of LGBTQ Individuals in Thai Society

Krist Weerakun^{*}, Supanida Puangphaka^{**} and Yupaporn Tarungsri^{***}

Abstract

This research is documentary research which aims to study the rationale behind the movement for LGBTQ rights in Thai society with a particular focus on the rationale of the movement as well as the limitations of the rights to marriage and gender identity. The study reveals that advocates for LGBTQ rights perceive gender binary as the root cause of the problem, and binary opposition serves as a means to gender oppression, which leads to gender discrimination, including restriction on fundamental rights as well as social and legal exclusion. As for the issues of the rights to marriage and gender identity, their rationale is based on human rights principles and norms, which are enshrined in

^{*} Lecturer, Bachelor of Political Science Program, Faculty of Humanities and Science, Kasetsart University, e-mail: krist.w@ku.th

^{**} Lecturer, Bachelor of Political Science Program, Faculty of Humanities and Science, Kasetsart University, e-mail: supanida.p@ku.th

^{***} Lecturer, Bachelor of Political Science Program, Faculty of Humanities and Science, Kasetsart University, e-mail: yupaporn.ta@ku.th

various international human rights documents in which Thailand is a party, and in the Constitution of Thailand. Also, advocates for LGBTQ rights would expect Thailand to implement and enforce its laws related to gender recognition, marriage equality, and gender equality. Limitations of the rights to marriage and gender identity derive from the understanding of “gender” in Thai society, which leads to limited acceptance of gender diversity. In legal dimension, although the marriage rights of LGBTQ individuals are specified in the Marriage Equality Act, there is still a limited issue of recognizing the family status of LGBTQ individuals, as well as other relevant legal modifications to accommodate such rights. In terms of gender identity rights, Thai law has not yet been specifically certified. Although the draft of the Gender Identity Certification Act has been proposed to allow LGBTQ individuals to determine their will and express their sexuality, there is no provision that specifically prevents discrimination against LGBTQ individuals. As a result, LGBT individuals have been facing segregation, exclusion, and discrimination from both society and law.

Keywords: Gender diversity, Right to marriage, Right to gender identity

บทนำ

เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2567 ได้มีการเผยแพร่ “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567” หรือ “กฎหมายสมรสเท่าเทียม” ลงในราชกิจจานุเบกษา โดยมีเนื้อหารับรองให้การสมรสระหว่าง “บุคคล” ไม่ถูกจำกัดเฉพาะชายและหญิงอีกต่อไป ซึ่งกฎหมายนี้จะผลบังคับใช้เมื่อพ้น 120 นับแต่วันประกาศ ดังนั้น นับตั้งแต่วันที่ 22 มกราคม 2568 เป็นต้นไป กฎหมายฉบับนี้จะมีผลใช้บังคับและรับรองสิทธิการสมรสที่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล (Ilaw, 2024) กฎหมายฉบับนี้นับเป็นก้าวแรกของไทยในการรับรองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และยังเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าที่ผ่านมาสติของบุคคลระหว่าง ชาย หญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ไม่เหมือนกันในสังคมไทย

ในสังคมไทย ประเด็นเรื่องความเท่าเทียมความเสมอภาคทางเพศ เป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญจากความไม่เข้าใจของคนในสังคม และข้อจำกัดของกฎหมาย กล่าวคือ การที่สังคมยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองเรื่องเพศในลักษณะที่ไม่เปิดกว้าง ส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนและความไม่เท่าเทียมที่มีต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการถูกเลือกปฏิบัติและการไม่ยอมรับจากสังคม รวมถึงการเลือกปฏิบัติจากข้อกฎหมายที่มีการกำหนด/ระบุให้เพศหญิงและเพศชายเท่านั้น จากประเด็นปัญหาดังกล่าวนำมาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ที่ประกอบด้วยภาคประชาสังคม และภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างการตระหนักรู้ถึงปัญหาที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศเผชิญ และการสร้างความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ การทำโพลสำรวจความคิดเห็น การรณรงค์เรียกร้องสิทธิ การเดินขบวนและการจัดกิจกรรม

เพื่อเรียกร้องสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้น การต่อสู้เรียกร้องสิทธิในการสมรสจนนำมาสู่การประกาศใช้กฎหมายสมรสเท่าเทียมในปัจจุบัน ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายสิทธิอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานแก่ผู้มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตามยังมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศในมิติอื่นๆ เช่น สิทธิในการสมรส อันรวมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัว และสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ การแสดงออกทางเพศที่ยังไม่ครอบคลุมสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางปฏิบัติในฐานะมนุษย์คนหนึ่งในสังคม

บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ คือ บุคคลที่มีเพศสถานะแตกต่างไปจากบรรทัดฐานทางเพศที่สังคมกำหนด ขาดการยอมรับจากสังคมเพียงเพราะเพศสถานะทางกฎหมายที่ปรากฏในเอกสารแสดงตัวตนไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางเพศ รวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกไม่ได้สอดคล้องกับเพศโดยกำเนิด ปัญหาในการแสดงตัวตนจึงนำมาสู่ข้อจำกัดในการใช้ชีวิต ทั้งการกีดกันทางสังคม การตีตรา การเลือกปฏิบัติ ความรุนแรง ซึ่งกระทบต่อการดำเนินชีวิตและเป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ด้วยเหตุนี้ หลายประเทศจึงให้สิทธิการตัดสินใจด้วยตนเองเพื่อที่บุคคลจะสามารถแสดงตัวตนได้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางเพศ โดยเฉพาะประเทศในแถบยุโรป ได้แก่ เดนมาร์ก ไอร์แลนด์ เบลเยียม โปรตุเกส สวิตเซอร์แลนด์ สเปน และฟินแลนด์ ที่อนุญาตให้บุคคลที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป สามารถเปลี่ยนเพศสภาพทางกฎหมายตามที่ต้องการได้ สำหรับมอลตา ไชล์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก ไม่กำหนดอายุขั้นต่ำของผู้ที่สามารถยื่นเรื่องรับรองการเปลี่ยนแปลงเพศสภาพตามกฎหมาย โดยบุคคลมีสิทธิในการเปลี่ยนแปลงเพศสภาพทางกฎหมายของตนเองตั้งแต่แรกเกิด สำหรับนอร์เวย์ จะให้สิทธิแก่เด็กที่มีอายุ 6 ปีขึ้นไป ที่จะสามารถเข้าถึงสิทธิดังกล่าวได้ ในขณะที่มอลตา ไชล์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก อนุญาตให้บุคคลมี

สิทธิในการเปลี่ยนแปลงเพศสภาพทางกฎหมายของตนเองตั้งแต่แรกเกิดโดยไม่มีการกำหนดอายุขั้นต่ำของผู้ที่สามารถยื่นเรื่องรับรองการเปลี่ยนแปลงเพศสภาพตามกฎหมาย (ปณิศา เอ็มโอชา, 2567)

หากพิจารณาถึงการยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลในสังคมไทยจะพบว่า ประเทศไทยยังคงกำหนดให้บุคคลใช้คำนำหน้านามตามเพศกำเนิดเท่านั้น แม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันให้เกิดการรับรองเพศสภาพตามกฎหมาย แต่เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2567 “ร่างพระราชบัญญัติการรับรองเพศ คำนำหน้านาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ พ.ศ.” เข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา โดยมีสาระสำคัญ คือ การกำหนดกลไกและผลของการรับรองเพศสภาพ โดยผู้ที่จ้องขอการรับรองเพศสภาพ ต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทย อายุ 18 ปีขึ้นไป หากอายุต่ำกว่านั้น ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาและต้องใช้เอกสารรับรองจากจิตแพทย์ ซึ่งคะแนนเสียงส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยที่จะให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ผ่านความเห็นชอบ (ปณิศา เอ็มโอชา, 2567) จึงทำให้เห็นถึงข้อจำกัดของสังคมที่ยังคงไม่ยินยอมให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศแสดงอัตลักษณ์ทางเพศของตนเองได้ แม้ว่าการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศควรจะเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของบุคคลก็ตาม

ดังนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศที่ดำรงอยู่ในสังคม สังคมจึงควรให้ความสำคัญกับการศึกษาฐานคิดของการเคลื่อนไหวและข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงจะได้รับ รวมถึงเป็นการวางบรรทัดฐานใหม่ของสังคมไทยเกี่ยวกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึงฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย
2. ได้ทราบถึงข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights)

สิทธิมนุษยชน เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความเชื่อ ปรัชญาคำสอนทางศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรมของสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ใน โลกที่เชื่อว่ามนุษย์ที่เกิดมาทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ รวมถึงปรัชญาความเชื่อในวัฒนธรรมตะวันตกที่ว่า มนุษย์มีสิทธิโดยธรรมชาติในฐานะที่เกิดเป็นมนุษย์ ทั้งความชอบธรรมในด้านจริยธรรมที่จะรักษาชีวิตของตนเอง มีอิสระทางความคิด และเชื่อว่าไม่ว่าแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันในด้านใด ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน (Amnesty International Thailand, ม.ป.ป.) อาจกล่าวได้ว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เป็นของทุกคน โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นใคร หรืออยู่ที่ไหนบนโลกใบ

นี้ ไม่ว่าจะมีความเชื่ออะไร หรือใช้ชีวิตแบบใดก็ตาม สิทธิมนุษยชนจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าความเป็นมนุษย์ เช่น ความมีศักดิ์ศรี ความยุติธรรม ความเท่าเทียม ความเคารพ และความเป็นอิสระ และจะไม่สามารถถูกพรากไปได้ แต่อาจถูกจำกัด เช่น การทำผิดกฎหมาย หรือการกระทำที่อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ (Amnesty International Thailand, 2561)

ภายหลังจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการตระหนักถึงความโหดร้ายทารุณของสงครามและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การสูญเสียชีวิตของทหาร และการกระทำอันโหดร้ายต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์จำนวนมาก ได้นำมาสู่การเห็นพ้องกันของประชาคมโลกที่จะจัดตั้งและรับรอง “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR)” ในปี ค.ศ.1948 ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นที่จะคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนผ่านคำปวารณาของปฏิญญาที่ว่า

*“การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและ
โอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุแห่ง
อิสรภาพ และความยุติธรรมและสันติภาพในโลก” (คณะกรรมการสิทธิ
มนุษยชนแห่งชาติ, 2550 : 4)*

ภายใต้หลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ระบุลักษณะเฉพาะของสิทธิมนุษยชนไว้ ดังนี้

- 1) เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับความเป็นมนุษย์ (Inherent) หมายถึง สิทธิมนุษยชนจะติดตัวบุคคลมาตั้งแต่แรกเกิด สิทธิเหล่านี้จะไม่มีใครให้ หรือสืบทอดมา
- 2) เป็นสิทธิที่เป็นสากล (Universal) หมายถึง มนุษย์ทุกคนจะมีสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกันโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ เพศ ศาสนา หรือไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มาจาก

พื้นฐานสังคมหรือการเมืองใด มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมามีอิสระเสรี มีความเท่าเทียมกันในสิทธิและศักดิ์ศรี

3) เป็นสิทธิที่ไม่สามารถถูกพรากไป หรือยกให้แก่กันได้ (Inalienable) หมายถึง ไม่มีใครจะมาพรากเอาสิทธิมนุษยชนไปจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ แม้ว่ากฎหมายของประเทศนั้น ๆ จะไม่รับรองสิทธิมนุษยชน หรือแม้จะละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ตาม ประชาชนของประเทศนั้น ๆ จะยังคงมีสิทธิมนุษยชนอยู่

4) เป็นสิทธิที่ไม่ถูกแยกออกจากกัน (Indivisible) กล่าวคือ ภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งประกอบด้วยสิทธิมนุษยชนสองส่วน คือ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้น สิทธิทั้งสองส่วนนี้จะต้องไม่ถูกแยกออกจากกัน และจะต้องได้รับการเคารพ ปกป้อง และ เติบโต (ทำให้เกิดขึ้น) เพื่อที่จะให้บุคคลทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี (Amnesty International Thailand, ม.ป.ป.)

จะเห็นได้ว่า สิทธิมนุษยชน เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับทุกคนอย่างเสมอภาค (Equality) และไม่เลือกปฏิบัติ (Non-discrimination) หรือแบ่งแยกฐานะ เชื้อชาติ ศาสนา หรือเพศ แต่ในทางปฏิบัติการละเมิดสิทธิมนุษยชนกลับเกิดขึ้นบ่อยครั้ง กับเด็ก สตรี และโดยเฉพาะกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่มักจะถูกกีดกัน ทำร้าย รวมไปถึงการเลือกปฏิบัติ นำไปสู่การลงมติร่วมกันของนักกฎหมายและผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนในการประชุมวิชาการที่เมืองยอกยาคาร์ตา ประเทศอินโดนีเซียในปี ค.ศ. 2006 เพื่อออก “หลักการยอกยาคาร์ตา (Yogyakarta Principles)” ว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งเป็นหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่รับรู้และยอมรับความแตกต่างหลากหลายด้านเพศวิถี (Sexual Orientation) และ อัตลักษณ์ทางเพศ

(Gender Identity) ประกอบด้วยหลักการ 29 ข้อที่ครอบคลุมสิทธิในด้านต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความแตกต่างด้านเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศ โดยมีหัวใจสำคัญ คือ “ยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลายทางเพศ ไม่แบ่งแยกกีดกัน ไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ ปกป้องคุ้มครองบุคคลที่มีความแตกต่างจากความรุนแรงไม่ว่าทางกายภาพหรือด้วยประการอื่น ๆ และสนับสนุนให้เกิดการรับรองสิทธิทางกฎหมายด้านต่าง ๆ เช่น สิทธิในการมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต สิทธิในการแสดงออก สิทธิในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม สิทธิในการก่อตั้งครอบครัว เป็นต้น เพื่อจัดการเลือกปฏิบัติและทำให้เกิดความเท่าเทียม รวมถึงได้รับการเยียวยาจากการละเมิดสิทธิและการกระทำที่ไม่เป็นธรรม” (ปิเยอร์ เปเลียนผดุง, 2567)

แนวคิดอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity)

อัตลักษณ์ทางเพศ คือ การรับรู้เพศของบุคคลนั้นที่มีต่อตนเอง ว่ามีความเป็นเพศใดในกลุ่มทางเพศของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ โดยที่แต่ละสังคมก็มีกลุ่มทางเพศที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งไม่จำเป็นต้องตรงกับเพศกำเนิด เช่น เด็กชาย เด็กหญิง ผู้ชาย ผู้หญิงหรือเพศอื่น ๆ ไม่นับรวมถึงความสนใจหรือความชอบทางเพศต่อบุคคลอื่น ๆ (รพินท์ภักดิ์ ยอดหล่อชัย, 2562)

หลักการยกยอการดำรงไว้ด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศที่ (The Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity 2007) ซึ่งได้ให้ความหมายของอัตลักษณ์ทางเพศไว้ว่า

“อัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) หมายถึง ประสบการณ์ทางเพศสภาพอันสามารถรู้สึกได้ภายในของแต่ละบุคคลและเป็นของปัจเจกบุคคลซึ่งอาจสอดคล้องหรือไม่ก็ได้กับเพศซึ่งได้ระบุไว้เมื่อแรกเกิด รวมทั้งความรู้สึกของบุคคลในร่างกายซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์หรือระบบการทำงานของร่างกาย ด้วยวิธีการทางการแพทย์ การศัลยกรรม หรือวิธีการอื่นใด ทั้งที่โดยการตัดสินใจเลือกโดยอิสระ และการแสดงออกต่าง ๆ ทางเพศสภาพ รวมถึงการแต่งกาย คำพูด และกริยาท่าทางต่าง ๆ” (ไพศาล ลิขิตปรีชากุล (ผู้แปล), 2551)

Holzer (2018 อ้างถึงใน อารยา สุขสม, 2565: 30) กล่าวว่า “อัตลักษณ์ทางเพศ” เป็นการอธิบายถึงคุณลักษณะทางเพศอย่างหนึ่งของบุคคลในทางสังคมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเพศสภาพและเพศวิถีของบุคคลนั้น ดังนั้น การที่บุคคลคนหนึ่งจะมีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นเช่นไรย่อมไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับเพศสรีระตามกำเนิดของตนเสมอไป ขึ้นอยู่กับการนำเสนอของบุคคลเหล่านั้นว่าต้องการให้สังคมรับรู้ว่ามีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นเช่นไร”

ดังนั้น การที่บุคคลรับรู้ถึงอัตลักษณ์ทางเพศของตน และต้องการนำเสนอให้สังคมรับรู้ว่าตนเองมีอัตลักษณ์ทางเพศเช่นไร ย่อมขึ้นอยู่กับการต้องการของบุคคลนั้น ๆ โดยไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับเพศสรีระตามกำเนิดของตนเอง อัตลักษณ์ทางเพศจึงมีความสัมพันธ์กับแนวคิดสิทธิมนุษยชนอย่างมาก

สิทธิมนุษยชนในเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ

หากพิจารณาอัตลักษณ์ทางเพศในมิติของสิทธิมนุษยชน อัตลักษณ์ทางเพศถือเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Rights to Privacy) ซึ่งได้รับการ

คุ้มครองตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยสิทธิในความเป็นส่วนตัว หมายถึง พื้นที่ชีวิตส่วนตัวของบุคคล ซึ่งบุคคลนั้นสามารถแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของบุคคลนั้น ซึ่งนอกจากรวมถึงความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคล หรือการอยู่อาศัยตามลำพังแล้ว ยังหมายรวมถึงสิทธิในความแตกต่างระหว่างบุคคล (Right to be Different) อีกด้วย (อารยา สุขสม, 2565 : 31)

Diane Richardson (2000, อ้างถึงใน อารยา สุขสม, 2565 : 31) ได้อธิบายถึง “สิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ (The Right to Gender Identity)” ภายใต้ความเป็นส่วนตัวของบุคคลซึ่งสามารถจำแนกแยกย่อยออกสิทธิต่าง ๆ ที่สำคัญได้ ดังนี้

- 1) สิทธิในการกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง (The Right to Self-definition) การกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคล ถือเป็นการใช้สิทธิในการกำหนดตนเองเกี่ยวกับเรื่องเพศ (The Right to Sexual Self-definition) เพื่อพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ทางเพศของตน การใช้สิทธิ ในการกำหนด ตนเองจึงมุ่งหมายเพื่อกำหนดว่าตนเองเป็นใครมากกว่าจะพิจารณาจากวิธีปฏิบัติทางเพศของบุคคลนั้น
- 2) สิทธิในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง (The Right to Self-express) สิทธิในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศนี้ หมายถึง สิทธิจะได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ทางเพศ ของตนจากสังคมหรือในที่สาธารณะ โดยบุคคลนั้นอาจแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็นไปโดยสอดคล้อง หรือไม่สอดคล้องกับเพศสรีระตามกำเนิดเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นตามที่บุคคลนั้นคิดว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมก็ได้ โดยทั่วไปแล้วการใช้สิทธิในการแสดงออกซึ่งตัวตนทางเพศมักเป็นเรื่องภายในขอบเขตพื้นที่ส่วนตัว อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของ

สังคมในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับ อัตลักษณ์และรูปแบบของการใช้ชีวิตทางเพศของตนเองในพื้นที่สาธารณะด้วยเช่นกัน

- 3) สิทธิในการตระหนักซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง (The Right to Self-realization) สิทธิในการตระหนักซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของตนเองถือเป็นสิทธิที่มีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับสิทธิในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคล เนื่องจากสิทธิดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในการพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศของตนโดยปราศจากการซ่อนเร้นหรือปิดบัง

จะเห็นได้ว่าสิทธิในกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยสิทธิต่าง ๆ แยกย่อยใน 3 ประเด็นที่กล่าวมา และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนในเรื่องอื่น ๆ อย่างเป็นระบบ เช่น สิทธิในการรับรองสถานภาพทางกฎหมาย สิทธิในเสรีภาพเกี่ยวกับการแสดงออก

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ (Committee on Economic, Social and Cultural Rights) ได้ให้การรับรองว่าอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลข้ามเพศและบุคคลอินเตอร์เซ็กเป็นสิ่งที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย รัฐจึงมีหน้าที่ให้การรับรองอัตลักษณ์ทางเพศในทางกฎหมายตามความประสงค์ของบุคคลข้ามเพศและบุคคลอินเตอร์เซ็ก โดยกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อรับรองสถานภาพทางกฎหมายให้บุคคลสามารถเปลี่ยนเพศของตนได้โดยการออกใบรับรองสูติบัตรใหม่ รวมทั้งกำหนดกระบวนการสำหรับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางเพศในบัตรประชาชน (อารยา สุขสม, 2565 : 33)

ในขณะที่แนวทางการนำมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสากลตามหลักยอกยาการตาไปปฏิบัติใช้กับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับประเด็นอัตลักษณ์ทางเพศหรือวิถีทางเพศ ในข้อที่ 3 ของหลักยอกยาการตา ซึ่งเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการรับรองโดยกฎหมาย ได้ระบุไว้ว่า

“อัตลักษณ์ทางเพศ... ที่บุคคลแต่ละคนกำหนดเองย่อมเป็นส่วนสำคัญของบุคลิภาพ และเป็นหนึ่งในปัจจัย พื้นฐานต่อการกำหนดวิถีชีวิต ศักดิ์ศรี และเสรีภาพ มิควรมีผู้ใดถูกบีบบังคับให้เข้ากระบวนการทางการแพทย์ รวมถึงการผ่าตัดแปลงเพศ การทำหมัน หรือการรักษาด้วยฮอร์โมน เพื่อเป็นเงื่อนไขให้ได้รับการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศทางกฎหมาย ต้องไม่มีการนำเอาสถานะใด ๆ เช่น การเป็นคำสมรสหรือบุพการีมาใช้อ้างเพื่อกีดกันมิให้อัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้รับการรับรองทางกฎหมาย” (UNDP & APTN, 2560)

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สิทธิในการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงมี และบุคคลไม่ควรถูกกีดกันด้วยเหตุผลใด ๆ เพื่อไม่ให้ได้รับการรับรองสิทธิทางกฎหมาย

แนวคิดความหลากหลายทางเพศ

ความหลากหลายทางเพศ เป็นแนวความคิดที่ปฏิเสธการรับรู้เรื่องเพศที่เกิดจากการรับรู้และความเชื่อแบบเดิมที่เชื่อในความมีอยู่จริงตามธรรมชาติ หรือ การแบ่งแยกเพศตามแนวทางชีววิทยา ทำให้การระบุเพศมีข้อจำกัด ดังนี้ (รพีพันธุ์ภทร์ ยอดหล่อชัย, 2562)

- 1) เพศกำเนิด (Sex หรือ Biological Sex) หมายถึง เพศที่ถูกกำหนดโดยแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งจะกำหนดจากจากอวัยวะสืบพันธุ์ โครโมโซม และระดับฮอร์โมนต่าง ๆ แบ่งได้เป็น ชาย หญิง หรือ ภาวะเพศกำกวม
- 2) เพศ (Gender) หมายถึง สถานะทางเพศที่เกิดจากปัจจัยทางจิตวิทยา พฤติกรรม สังคมและวัฒนธรรม แบ่งเป็น ลักษณะความเป็นชาย (Masculinity) และลักษณะความเป็นหญิง (Femininity)

เดิมมุมมองทางวิทยาศาสตร์ได้อธิบายชีวิตทางเพศของมนุษย์ ในฐานะเป็น การแสดงออกทางความต้องการทางเพศเท่านั้น ทำให้หมดหมู่เหล่านั้วางอยู่บนฐานคติเรื่อง “เพศสภาพ” ที่แบ่งเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างชายและหญิง (Simon, 2003 อ้างถึงใน นฤพนธ์ ตัววิเศษ, 2563) ในขณะที่ผู้ที่ไม่จัดอยู่ในเพศชายหรือหญิงจะถูกจัดเป็นกลุ่มที่มี “เพศผิดปกติ (Perversity)”

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง คริสต์ศตวรรษที่ 20 การรับรู้เรื่อง “เพศผิดปกติ” (perversity) หรือ กลุ่มคนที่ผิดปกติทางเพศ ทำให้ผลในเชิงลบ คือ การแยกตัวออกไปสู่มนุษย์ออกเป็นคนที่ปกติและผิดปกติ แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดผลในเชิงบวก คือ การรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของพฤติกรรมทางเพศที่อยู่นอกบรรทัดฐานของชายและหญิง การรับรู้และความเชื่อเรื่องเพศตามแนวทางเดิมจึงถูกท้าทายด้วยความคิดแบบพหุลักษณะ (Pluralism) ซึ่งพยายามอุดช่องว่างที่วิทยาศาสตร์เคยสร้างไว้ โดยเฉพาะเรื่องวิธีการจัดประเภท (Categorization) หรือการจำแนก “เพศ” ที่ทำให้ประสบการณ์ทางเพศของมนุษย์กลายเป็นสิ่งเหมารวมและมีข้อจำกัด แต่ทัศนะแบบพหุลักษณะมองว่าชีวิตทางเพศ หรืออารมณ์ทางเพศของมนุษย์มิใช่เพียงแรงขับตามธรรมชาติหรือเป็นสัญชาตญาณตามธรรมชาติ แต่เป็นการทำให้การแสดงอารมณ์ความปรารถนากลายเป็นเรื่องทางเพศ (Sexualized Representation of Desire) (Simon,

2003 อ้างถึงใน นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, 2563) ซึ่งนำไปสู่การสร้างวาทกรรมเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” ที่ทำให้ในปัจจุบันการระบุเพศไม่ถูกจำกัดอยู่บนบรรทัดฐานชายและหญิงอีกต่อไป (Gender diversity) (นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, 2563 : 329)

ความหลากหลายทางเพศ จึงหมายถึง ผู้ที่มีเพศวิถีทุกรูปแบบ ทั้งชายรักชาย หญิงรักหญิง เกย์ ทอม ดี กะเทย สาวประเภทสอง คนข้ามเพศ รวมถึงผู้ที่รักต่างเพศด้วย ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้ให้ความคิดเห็นต่อร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 30 โดยให้ความหมายของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไว้ว่า หมายถึง บุคคลดังต่อไปนี้ (ฉันทลักษณ์ รักษาอยู่ และคณะ, 2550)

- 1) บุคคลที่รักเพศเดียวกัน (Homosexual) เช่น หญิงรักหญิง ชายรักชาย หรือบุคคลที่รักสองเพศ
- 2) บุคคลที่มีสองเพศแต่กำเนิด (Hermaphrodites) หมายถึง บุคคลที่มีสองเพศแต่กำเนิดไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นชายหรือหญิง
- 3) บุคคลที่มีบทบาททางสังคมเป็นหญิงหรือชายแตกต่างไปจากเพศกำเนิดของตน (Transgendered people) เช่น กะเทย สาวประเภทสอง
- 4) บุคคลที่ผ่าตัดแปลงเพศหรือบุคคลข้ามเพศ (Transsexuals)

ปัจจุบันได้มีการใช้เพื่อสื่อถึงกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เช่น LGBT LGBTQ และ LGBTQ+ ซึ่งเป็นการนำตัวอักษรของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในแต่ละกลุ่มมาประกอบกัน ได้แก่ L จาก Lesbian คือ ผู้หญิงที่มีรสนิยมชอบผู้หญิง G จาก Gay male คือ ผู้ชายที่มีรสนิยมชอบผู้ชาย B จาก Bisexual คือ คนที่มีรสนิยมสามารถชอบได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย T จาก Transgender คือ บุคคลข้ามเพศ การเปลี่ยนแปลงเพศสภาพของตนไปเป็นเพศตรงข้าม เช่น ผู้หญิงที่ข้ามเพศมาจากผู้ชาย Q จาก Queer/ Questioning คือ คนที่ไม่ได้จำกัดกรอบรสนิยมว่าชอบ

เพศไหน และเครื่องหมาย + (พลัส) คือ ความหลากหลายทางเพศด้านอื่น ๆ อาทิ Intersex คือ กลุ่มคนที่มีทั้งสองเพศ และ A หรือ Asexual คือ กลุ่มคนที่ไม่รู้สึกดึงดูดทางเพศกับผู้อื่น (กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity)

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกิดขึ้นในยุคสมัยโรมัน ในศตวรรษที่ 8 ก่อนคริสตกาล ถึง ศตวรรษที่ 6 (8th century BCE – 6th century CE) โดยคำว่า Dignitas Hominis (Cancik, 2002 อ้างถึงใน ยศพล สวัสดิ์, 2565) เป็นภาษาละตินที่มีความหมายว่า มนุษย์ผู้มีเอกสิทธิ์ สถานะ และความเคารพ ซึ่งความหมายนี้สื่อถึงสถานะทางสังคม อำนาจ ชื่อเสียง และศักดิ์ศรีการเป็นมนุษย์ ในขณะที่สังคมในยุคสมัยโรมันมีการแบ่งชนชั้น ดังนั้น ผู้ที่มีความคู่ควรจึงแสดงถึงการเป็นมนุษย์ที่สูงกว่ามนุษย์คนอื่น ๆ เป็นผู้ที่คู่ควรกับสถานะทางสังคมที่สูงกว่า การมีชีวิตที่ดีกว่า การมีอำนาจที่มากกว่า และการเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีมากกว่าใคร จึงอาจกล่าวได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ถูกจำกัดไว้ให้เป็นของอภิสิทธิ์ชนเท่านั้น กระทั่งในศตวรรษที่ 18 ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างการเคลื่อนไหวทางสังคม เห็นได้จากการปฏิวัติฝรั่งเศส ที่ได้มีการสร้างประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง เพื่อประกาศว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เคยเป็นเพียงแค่ของเหล่าขุนนาง บัดนี้ได้กลายเป็นของประชาชนทุกคนแล้ว (ยศพล สวัสดิ์, 2565) นอกจากนี้ ในงานเขียนของ Kant เรื่อง *Groundwork to the Metaphysics of Morals* ปรากฏคำว่า “Würde” เป็นภาษาเยอรมัน ซึ่งหมายถึง “Dignity” หรือ “ศักดิ์ศรี” โดย Kant ได้อธิบายว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ สถานะที่ให้อำนาจของมนุษย์อยู่เหนือราคาใด ๆ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้น

ที่ทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความหมายในเชิงศีลธรรม ซึ่งตลอดยุคสมัยใหม่ยังถูกใช้เพื่อสื่อถึงคุณธรรมและรูปแบบหนึ่งของความไม่เท่าเทียมกันอีกด้วย (Kant, 1785, McManus, 2022, and Debes, 2018)

ประเทศไทยเริ่มมีการบัญญัติคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เพื่อเป็นการรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการกล่าวถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ ดังนี้

มาตรา 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค มีคุณค่าและความสำคัญเสมอกัน นอกจากนี้ การบัญญัติมาตร 4 ไว้ในหมวด 1 บททั่วไป ซึ่งเป็นการกำหนดหลักการทั่วไปของรัฐ เป็นการประกาศถึงเจตนารมณ์ของรัฐที่จะให้ความรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลอีกด้วย

มาตรา 26 วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย” จากบทบัญญัติดังกล่าวมีการใช้คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” แทนคำว่า “สาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ” ที่ปรากฏในมาตรา 29 วรรคแรกของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ คือ สิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ หรือที่

เรียกว่า สิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสารัตถะอันเป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยการออกกฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลจะกระทบกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ได้ สะท้อนให้เห็นว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่เหนือกว่าสิทธิและเสรีภาพ (คณาธิป ไกยชน, 2566) จึงอาจกล่าวได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่เพียงแต่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในตัวเองเท่านั้น แต่ยังถือเป็นรากฐานที่แท้จริงของสิทธิขั้นพื้นฐานอีกด้วย (European Union Agency for Fundamental Rights, 2007)

แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement)

ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวดั้งเดิม เป็นทฤษฎีที่ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การรวมกลุ่มทางการเมือง โดยจะเน้นอธิบายภายใต้ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Action) ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในช่วงประมาณทศวรรษที่ 1940-1950 (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) แม้ว่าทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าวจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปจุดบกพร่องของทฤษฎีก็ปรากฏให้เห็น กล่าวคือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อความเครียดที่ไม่ยืดหยุ่น (Response to Strain) ของระบบสังคมนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเฉพาะกรณี ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมจนเป็นเงื่อนไขของสังคมโดยรวม และการอธิบายความไม่พอใจของปัจเจก (Form of Individual Discontent) ว่าเป็นเหตุที่อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายทางสังคม (Social Insurgency) เป็นการวิเคราะห์ที่เน้นไปยังจุดกำเนิด ซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ระดับเล็ก ละเลยการอธิบายถึงการรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นพลัง รวมถึงละเลยการสร้างตัวชี้วัดของเงื่อนไขทางจิตวิทยา เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมกับการไม่เข้าร่วมเคลื่อนไหว นอกจากนี้ ทฤษฎีดั้งเดิมยังเชื่อว่า ขบวนการ

เคลื่อนไหวทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตวิทยามากกว่าที่จะเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง (McAdam, 1999 อ้างถึงใน สุนทร คุณชัยมั่ง, 2555) จากจุดบกพร่องของทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นจึงนำมาสู่การพัฒนาเป็นแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ หรือ New Social Movement (NSM)

Habermas (2524 อ้างถึงใน พิร เจริญเผ่า และคณะ, 2566) ได้อธิบายว่าแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่หรือการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนธรรมดาที่หลากหลายในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modernity) ที่ผลักดันให้คนรุ่นใหม่ในหลายวงการ หลายอาชีพเกิดการรวมตัวกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542 อ้างถึงใน รุ่งทิพา หนักเพ็ชร, 2556) อธิบายว่า ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของชนชั้นเพียงอย่างเดียว และประเด็นการเรียกร้องไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของคนจำนวนมากจากหลายกลุ่มหลายชนชั้น โดยผู้เรียกร้องมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วยตัวเอง ไม่ใช่การเรียกร้องผ่านกลไกของรัฐ หรือกลไกทางการเมือง เนื่องจากการไม่เชื่อมั่นไม่ศรัทธาความเป็นตัวแทนของพรรคการเมืองและความจริงใจของรัฐ นอกจากนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่มีขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจนิยมและการครอบงำของรัฐ แต่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อช่วงชิงอำนาจของรัฐ เพียงแค่ต้องการ “กติกากฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” (The Grammar of Forms of Life)

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2543 อ้างถึงใน พิร เจริญเผ่า และคณะ, 2566) ได้กล่าวถึง แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ว่าเป็นเรื่องของ การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (Collective Action) โดยมีเป้าหมายแตกต่างกัน เช่น ประการ

แรกเป็นเพียงพฤติกรรมการตั้งรับ (Defensive Action) เมื่อถูกโจมตี ประการที่สองเป็นการรวมกลุ่มเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายหรือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ประการที่สามเป็นการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ที่จิตใจเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจหลัก ๆ ของสังคม

อาจกล่าวได้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ เป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ต้องการสร้างนิยามความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เคลื่อนไหวเรียกร้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิยามความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “การเมือง” และ “สังคมโลก” ให้กว้างไกลไปจากเดิมที่ดำรงอยู่ แนวคิดนี้ปฏิเสธวิธีการที่ใช้ความรุนแรง และเป้าหมายของการต่อสู้เรียกร้องก็ไม่ใช่เพื่อการช่วงชิงอำนาจรัฐ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ คือ ตัวอย่างรูปธรรมหนึ่งของ การเมืองแบบใหม่หรือการเมืองภาคประชาชน ในฐานะที่เป็นตัวแสดงหรือผู้กระทำการเมือง ไม่นิยมใช้ความรุนแรงแต่หากจำเป็นต้องใช้ก็ใช้ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ในการทำหาย ตั้งคำถามกับการเมืองแบบที่ดำรงอยู่มากกว่าเป็นเป้าหมายของขบวนการ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นแนวทางหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทบทวนองค์ความรู้ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ การขับเคลื่อนในประเด็นสมรสเท่าเทียม และอัตลักษณ์ทางเพศ ทั้งจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ รวมถึงสื่อสารสนเทศต่าง ๆ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และ

สังเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อหาข้อสรุปต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1.ฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมาพบว่า ภาคประชาสังคม (Civil Society) เป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมในมิติของการสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจและผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานะและสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ท่ามกลางเงื่อนไขหรือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการยอมรับทางสังคมและทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็น ความไม่เข้าใจเรื่องเพศของสังคม บรรทัดฐานของสังคม การปราศจากกฎหมายรับรองสถานะและสิทธิ ฯลฯ ล้วนนำไปสู่อคติทางเพศ การตีตรา และการเลือกปฏิบัติทางเพศในหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้ในประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะมีเจตนารมณ์มุ่งที่จะคุ้มครองความเท่าเทียมกันของบุคคล ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีเพศใดหรือเพศสภาพใด อีกทั้งพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 จะมีวัตถุประสงค์เพื่อรับรองเพศสภาพ และป้องกันการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลด้วยเหตุผลจากการแสดงออกทางเพศ แต่รัฐบาลก็ไม่ได้บังคับใช้กฎหมายมากเพียงพอ (ดวงพร ช่างทอง, 2567 : 1)

นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยยังปรากฏให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคล เครือข่ายหรือองค์กรภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน นักวิชาการ และนักการเมือง ซึ่งไม่เพียงแต่ผู้มีความหลากหลายทางเพศเท่านั้นที่ออกมาเคลื่อนไหว แต่ยังรวมถึงผู้คนในสังคมที่สนับสนุนความเท่าเทียมกันของคนในสังคม ซึ่งมีฐานคิดในลักษณะเดียวกันในการเรียกร้องและต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมในมิติของการยอมรับความหลากหลายทางเพศ ซึ่งรวมถึงสถานะ สิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในฐานะมนุษย์และในฐานะพลเมือง

การนิยามเรื่อง “เพศ”

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมีมุมมองที่มีต่อเรื่องเพศว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลต่อความรู้และความเข้าใจในเรื่องเพศของมนุษย์ โดยมีการใช้เพศสรีระมาเป็นตัวกำหนดเพศในสังคมได้แก่ เพศชายและเพศหญิง และกำหนดบทบาททางเพศของทั้งสองเพศไว้แตกต่างกัน การแบ่งแยกเพศดังกล่าวส่งผลให้บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศไม่ตรงกับเพศสรีระถูกมองและตีตราว่า “ไม่ปกติ” หรือผิดแปลกไปจากสังคม โดย ศิริศักดิ์ ไชยเทศ นักสิทธิมนุษยชนเพื่อกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้ให้ทัศนะต่อประเด็นดังกล่าวว่า “ภาครัฐมองว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นฝั่งที่ไม่ปฏิบัติตามกรอบของเพศชายและเพศหญิง ... เป็นพวกนอกกริด เป็นพวกนอกกรอบ เป็นพวกวิปริตผิดเพศ จิตไม่สมประกอบ ต้องถูกเอาไปบำบัด เพราะมองว่าโลกนี้มีแค่ 2 เพศ” (พิร เจริญแผ้ว และคณะ, 2566 : 69) เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐจึงตรากฎหมายโดยยึดเอากรอบสองเพศ (Binary) เป็นตัวตั้ง เช่น การจดทะเบียนสมรสระหว่างเพศชายและหญิง การกำหนดค่านำหน้าชื่อ ฯลฯ ส่งผลให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหรือมีเพศสภาพไม่ตรงกับ

เพศสรีระถูกจำกัดสิทธิและถูกเลือกปฏิบัติในหลากหลายรูปแบบ สอดคล้องกับ รติ แต่สมบัติ ผู้อำนวยการมูลนิธิเครือข่ายเพื่อนกะเทยเพื่อสิทธิมนุษยชน ที่มีมุมมองว่า “รัฐควรให้สิทธิของคนในการเลือกเพศ และสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ ไม่ควรเอาเรื่องเพศมาเป็นตัวกำกับหรือตัวกำหนด และถ้าพูดไปถึงเรื่องกฎหมายสมรส แน่ใจว่ามันเป็นสิทธิของคนทุกคน ไม่ใช่แค่เฉพาะหญิงชายหรือว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเท่านั้นที่มีสิทธิที่จะจัดตั้งครอบครัวได้ และถ้าใครก็ตามไม่ว่าจะเป็นเพศวิถีไหนเขามีศักยภาพมีข้อตกลงพอใจซึ่งกันและกันเขาก็ควรมีสิทธิในการที่จะจัดตั้งครอบครัว แล้วก็มีสิทธิที่จะรับบุตรบุญธรรมเองก็ตาม อันนี้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ไม่ควรเอาเรื่องเพศมาเป็นตัวกำหนด” (พิร เจริญเผ่า และคณะ, 2566 : 69-70) ทศนะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มนุษย์ไม่ควรถูกรัฐหรือสังคมจำกัดสิทธิด้วยรสนิยมทางเพศหรือเพศสภาพ กล่าวได้ว่า การแบ่งเพศตามสรีระส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกเป็นขั้วตรงข้ามที่ใช้เพศวิถีแบบรักต่างเพศเป็นศูนย์กลางและกดทับเพศวิถีอื่น ๆ ซึ่งกรอบความคิดเรื่องสองเพศที่กำหนดสิทธิและบทบาททางเพศของมนุษย์ได้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมและนำไปสู่อคติทางเพศ ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติทางเพศ รวมถึงการถูกจำกัดสิทธิและการกีดกันทางสังคมและกฎหมายด้วยเหตุแห่งเพศ

ฐานคิดเรื่องสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ

ในบริบทของสังคมไทย ประเด็นเรื่องความเท่าเทียมระหว่างเพศเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่นำมาสู่การต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมระหว่างเพศผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคมในเพื่อสร้างความความตระหนักรู้และความเข้าใจมันกิจกรรมรณรงค์หลากหลายรูปแบบ ถึงแม้ว่าประเทศไทยมีการตราและบังคับใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ภายใต้แนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างเพศชาย เพศหญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รวมทั้งการปกป้องคุ้มครอง

สิทธิของผู้ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ เพื่อให้สามารถดำรงสถานะของตนอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเท่าเทียม เสมอหน้ากัน อีกทั้งยังต้องการเปิดช่องทางที่สะดวกและรวดเร็วเพื่อร้องขอความเป็นธรรมให้กับผู้ตกเป็นเหยื่อของการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ (สาวตรี สุขศรี, 2564 : 13) แต่ในมิติของการก่อตั้งครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศยังปรากฏให้เห็นว่ามีข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การจดทะเบียนสมรส การใช้ชีวิตคู่เป็นคู่สมรส การจัดการทรัพย์สิน การรับรองบุตรบุญธรรม ฯลฯ คนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคน Gen X ขึ้นไป หรือมีอายุตั้งแต่ 38 ปีขึ้นไป ยังมีความเข้าใจว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นกลุ่มที่มีความวิปริตหรือผิดเพศ และเห็นว่าการยอมให้คนกลุ่มนี้สมรสกันหรือให้รับรองบุตรได้จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในจิตใจของเด็ก (บุตรที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศให้การเลี้ยงดู) หรือทำให้เด็กคล้อยตามวิถีทางเพศของผู้เลี้ยง อีกทั้งยังมีความเกรงกลัวว่าหากมีผู้มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มขึ้นจะนำมาซึ่งปัญหาสังคม เช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคเอดส์ และอาชญากรรม (เทิดเกียรติภณช์ แสงมณีจรีนันเดชา และรัตพงษ์ สอนสุภาพ, 2563 : 66-67) ข้อจำกัดทางกฎหมายและมุมมองของผู้คนในสังคมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า รัฐและสังคมยังมีอคติทางเพศ ซึ่งส่งผลให้เกิดการกีดกันและจำกัดสิทธิหลายประการของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

ผู้ที่มีบทบาทในองค์กรภาคประชาสังคมและนักวิชาการได้สะท้อนทัศนะเกี่ยวกับประเด็นความเท่าเทียมระหว่างเพศว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่มีความก้าวหน้าในเรื่องสิทธิมนุษยชน รวมถึงสิทธิทางเพศ มักจะให้ความสำคัญในการผลักดันกฎหมายในมิติที่เกี่ยวกับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างน้อย 3 ฉบับ คือ 1) กฎหมายรับรองเพศ 2) กฎหมายสมรสเท่าเทียม และ 3) กฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติ หรือความเท่าเทียมระหว่างเพศ โดยมองว่า กฎหมายทั้ง 3

เรื่องดังกล่าวควรเป็นมาตรฐานเพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิในด้านต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (สาวตรี สุขศรี, 2564 : 60-61) ในกรณีของประเทศไทย มีเพียงพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ที่ถูกตราขึ้นและมีผลบังคับใช้แล้ว ในขณะที่กฎหมายสมรสเท่าเทียมที่เกิดขึ้นในรูปแบบของพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 จะมีผลบังคับใช้ในวันที่ 22 มกราคม 2568 นับเป็นความสำเร็จของการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมที่ใช้เวลาต่อสู้เรียกร้องกว่า 10 ปี อย่างไรก็ตาม ภาคประชาสังคมและหน่วยงานภาครัฐได้พยายามผลักดันกฎหมายรับรองเพศผ่านการเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ จำนวน 3 ฉบับ คือ 1) ร่างพระราชบัญญัติรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การแสดงออกทางเพศสภาพ และคุณลักษณะทางเพศ พ.ศ. เสนอโดยภาคประชาชน 2) ร่างพระราชบัญญัติรับรองเพศ พ.ศ. ... เสนอโดยกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และ 3) ร่างพระราชบัญญัติการรับรองเพศ คำนำหน้านาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ พ.ศ. ... เสนอโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคก้าวไกล ซึ่งแม้จะมีเนื้อหารายละเอียดที่ต่างกัน แต่มีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเหมือนกัน

นอกจากนี้ ผู้ที่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้ยึดหลักสิทธิมนุษยชนในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ โดยอ้างถึงสิทธิที่ระบุไว้ในตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี โดยเฉพาะสิทธิที่ระบุไว้ในมาตรา 2 วรรค 1 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) ว่าด้วยเรื่องเพศ ซึ่งรวมถึงวิถีทางเพศ (Sexual Orientation) และในมิติของวิถีทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ และการไม่

เลือกปฏิบัติ ยังถูกเน้นย้ำในคำอธิบายทั่วไปข้อที่ 20 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: ICESCR) ว่า “‘สถานภาพอื่น ๆ’ ตามที่ได้มีการรับรองในมาตรา 2 วรรค 2 หมายรวมถึงวิถีทางเพศ รัฐภาคีจึงควรส่งเสริมให้วิถีทางเพศของบุคคลเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุซึ่งสิทธิแห่งอนุสัญญา ... นอกจากนี้ อัตลักษณ์ทางเพศได้รับการรับรองไม่ให้เป็นเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติได้ ...” (บุษกร สุริยสาร, 2557 : 12-13) ตราสารสำคัญฉบับที่ผู้ที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศให้ความสำคัญและยึดเป็นหลักการและแนวทางในการเคลื่อนไหวคือ หลักการยกยอการตา ว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเกี่ยวข้องกับวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ค.ศ. 2006 (The Yogyakarta Principles) ซึ่งได้วางหลักการว่า “มนุษย์ทุกคนย่อมเกิดมาโดยอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิต่าง ๆ บรรดาสิทธิมนุษยชนทั้งหมดล้วนมีความเป็นสากล มีความยึดโยงซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแบ่งแยกจากกันได้ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน “วิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศเป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล และจำต้องไม่เป็นเหตุของการเลือกปฏิบัติหรือการกระทำทารุณกรรม” (Yogyakarta principles, 2016) ดังนั้น ทั้งวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศล้วนได้รับความคุ้มครองและต้องไม่เป็นสาเหตุแห่งการถูกเลือกปฏิบัติตามหลักการยกยอการตา

การถูกละเมิดสิทธิในด้านต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยสังคมกีดกันและปิดกั้นสิทธิที่พวกเขาพึงได้รับในฐานะมนุษย์เป็นปัจเจกหรือเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ในกรณีของสิทธิในการสมรสและก่อตั้งครอบครัว รัญจวน กมวงศ์วัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาชน (อดีตพรรคก้าวไกล) ได้อธิบายฐานคิดในการ

ผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียมว่า “ประเทศเราเหมือนยอมรับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่ถ้าดูในเชิงนิติบัญญัติเราไม่พบกฎหมายรับรองสิทธิใด ๆ ให้กับผู้มีความหลากหลายทางเพศ อย่างเช่น สิทธิในการก่อตั้งครอบครัว นี่คือสิ่งที่เราถูกพรากไป โลกชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) กำหนดไว้แค่เพศ ชาย-หญิง ทำให้กฎหมายในเชิงนิติบัญญัติและวัฒนธรรมต่าง ๆ ถูกกำหนดด้วยวิธีคิดเพศชายและเพศหญิง เพราะฉะนั้นกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศจึงเป็นเหมือนส่วนเกินด้านวัฒนธรรม (พिर เจริญเฒ่า และคณะ, 2566 : 83-84)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสสังคมที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รวมถึงสิทธิในการสมรส ก็ปรากฏความเห็นของคนบางกลุ่มที่พยายามลดทอนความน่าเชื่อถือของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยมองว่า เป็นการเรียกร้องสิทธิพิเศษให้กับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ในประเด็นนี้ เคท คริงพิบูลย์ นักวิชาการผู้สนับสนุนสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้โต้แย้งความคิดเห็นดังกล่าวว่า “ถ้าสิ่งที่เขาเรียกร้องถูกแก้ไขแล้ว แต่ยังคงเรียกร้องอยู่แบบนั้นคงเรียกว่าเกินไป แต่ในความจริงเรื่องแบบนี้ไม่เคยเกิดขึ้นเลย ปัญหาดังกล่าวไม่เคยถูกแก้ไข มาตรการต่าง ๆ ไม่เคยนำไปใช้แม้แต่บ่อย ทั้งที่เราต้องสู้เพื่อความเท่าเทียม ไม่ได้ขออะไรที่เกินเลยจากสังคมเลย ดังนั้น หากมีใครบอกว่านี่คือการเรียกร้องที่มากเกินไป แสดงว่าเขาไม่ได้มองคนเท่ากันเลย เขายังอยู่ในชุดความคิดว่าบุคคลต้องจัดลำดับ แบ่งชนชั้น คนกลุ่มหนึ่งต้องได้รับผลประโยชน์มากกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง และทำอย่างไรก็ได้ให้ผลประโยชน์ที่มากกว่า ไม่ถูกนำไปแบ่งให้กับคนอื่น ตรงนี้ต่างหากที่เป็นปัญหาและช่องว่างของสังคมที่คนเหล่านั้นต้องมองให้เห็น (The Momentum, 2564) ดังนั้น การสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ

และความเสมอภาคของมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่องค์กรภาคประชาสังคมพยายามส่งเสริมเพื่อให้สังคมเกิดจิตสำนึกร่วมการสนับสนุนความเท่าเทียมกันของมนุษย์

สิทธิในการสมรสและการก่อตั้งครอบครัวถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองไว้ในตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนหลายฉบับดังที่กล่าวไปแล้ว ซึ่งรับรองว่าบุคคลสามารถสมรสกันเพื่อก่อตั้งครอบครัวได้ไม่ว่าทั้งคู่จะมีเพศกำเนิดใด พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 มีประเด็นหลัก 3 ประเด็นที่มีการแก้ไข ได้แก่ 1) แก้ไขคำที่มีการระบุเพศชายและหญิงให้เป็นคำที่สามารถใช้ได้กับบุคคลไม่ว่าจะเป็นเพศใด 2) แก้ไขอายุขั้นต่ำของบุคคลที่จะทำการหมั้นหรือสมรสได้จากเดิม 17 ปีเป็น 18 ปีบริบูรณ์ และ 3) แก้ไขเหตุฟ้องหย่าและการเรียกค่าทดแทนในบางประเด็นให้สอดคล้องกับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสเพศเดียวกัน ดังนั้น การเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันสิทธิในการสมรส หรือกฎหมายสมรสเท่าเทียมจะครอบคลุมทุกเพศสภาพ ทั้งเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศ เพื่อให้บุคคลทุกคนได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายตามหลักความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ ในประเด็นอัตลักษณ์ทางเพศ “The Gender Recognition Act 2024” หรือ พระราชบัญญัติการรับรองเพศสภาพ ของสหราชอาณาจักรซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้สิทธิบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้รับใบรับรองเพศสภาพ ซึ่งมีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004 โดยเน้นไปที่การแสดงเจตจำนงกำหนดเพศสภาพตัวเอง (Self-Identification of Gender) ได้กลายเป็นต้นแบบให้กับหลายประเทศสำหรับประเทศไทย ฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการไม่ได้รับสิทธิในการกำหนดตนเอง (Self-Determination) กฎหมายเรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นกรณีที่รัฐการให้

สิทธิในการกำหนดตนเองแก่พลเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรับรองเพศที่บุคคลเลือกและกำหนดเอง ไม่ว่าจะตรงกับเพศกำเนิดของบุคคลนั้นหรือไม่ก็ตาม เมื่อรัฐยอมรับสิทธิของบุคคลอย่างเสมอภาคเท่าเทียมโดยไม่ตั้งเงื่อนไขว่าเขาเป็นใคร ทำอะไร หรือเพศอะไร การถูกเลือกปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นได้ยาก การคุ้มครองสิทธิเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติไม่ต้องรอให้ถูกเลือกปฏิบัติเสียก่อนจึงค่อยมาแสดงตนว่าเป็นเพศใดและควรมีสิทธิอย่างไร (สาวตรี สุขศรี, 2564 : 60)

สำหรับฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศผ่านการเสนอเสนอร่างกฎหมาย 3 ฉบับที่เกี่ยวข้องกับการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ ในปี พ.ศ. 2566 ได้แก่ 1) ร่างพระราชบัญญัติรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การแสดงออกทางเพศสภาพ และคุณลักษณะทางเพศ พ.ศ. ... เสนอโดยภาคประชาชน 2) ร่างพระราชบัญญัติรับรองเพศ พ.ศ. ... เสนอโดยกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และ 3) ร่างพระราชบัญญัติการรับรองเพศ คำนำหน้านาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ พ.ศ. ... เสนอโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคก้าวไกล โดยสามารถกล่าวได้ว่า คณะบุคคลหรือภาคประชาสังคมได้ตระหนักถึงข้อจำกัดของการมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานหลายประการ ความไม่เสมอภาคทางเพศ การเลือกปฏิบัติต่อบุคคล และการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการสากลว่าด้วยวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศที่ระบุไว้ในตราสารระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคี ประกอบกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่ได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล โดยในการผลักดันกฎหมายรับรองเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศ ธีรวัจน์ กมวงศ์วัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาชน (อดีต

พรรคก้าวหน้า) ผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติการรับรองเพศ คำนำหน้านาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ พ.ศ. ... ได้อ้างถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง แต่ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายรับรองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ จึงส่งผลให้เกิดการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะเอกสารของรัฐไทยยังกำหนดให้ใช้คำนำหน้านาม ซึ่งถือตามเพศกำเนิด ได้แก่ เด็กชาย เด็กหญิง นางสาว และนาง ส่งผลให้บุคคลข้ามเพศและผู้มีความหลากหลายทางเพศอื่นประสบปัญหาในการแสดงตัวตน การตัดสินใจกำหนดวิถีทางเพศของตนและกระทบต่อการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม กฎหมายระหว่างประเทศและหลักสิทธิมนุษยชนสากลได้รับรองเรื่องความหลากหลายทางเพศ ซึ่งยอมรับเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศและรสนิยมทางเพศที่มีความหลากหลาย จึงควรมีกฎหมายว่าด้วยการรับรองเพศ คำนำหน้านาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งมุ่งให้เกิดการคุ้มครองและรับรองสิทธิใน เรื่องการใช้คำนำหน้านาม การระบุเพศของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศตามหลักสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล (สำนักข่าวอิสรฯ, 2567)

ฐานคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการและเหตุผลของร่างพระราชบัญญัติรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การแสดงออกทางเพศสภาพ และคุณลักษณะทางเพศ พ.ศ. ... ซึ่งเสนอโดยภาคประชาชน ที่ระบุเกี่ยวกับปัญหาและข้อจำกัดทางกฎหมายในการรับรองสถานภาพของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ส่งผลให้เกิดการถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมในพื้นที่สาธารณะอย่างกว้างขวาง ตลอดจนได้รับการปฏิบัติจากบุคคลอื่นอย่างไม่ถูกต้องเหมาะสม เนื่องจากขาดมาตรการทางกฎหมายในการ

รับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การแสดงออกทางเพศสภาพ และคุณลักษณะทางเพศ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามหลักการแสดงเจตจำนงของบุคคล (Self Determination) สมควรให้มีกฎหมายดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคี (GEN-ACT, ม.ป.ป.)

2.ข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่า ข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยนั้นมีเงื่อนไขมาจากความเข้าใจเรื่อง “เพศ” ในสังคมไทย รวมไปถึงข้อจำกัดในทางกฎหมายที่สร้างข้อจำกัดในการรับรองสิทธิและการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ความเข้าใจเรื่อง “เพศ” ในสังคมไทย

ในสังคมไทยผู้คนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับ “เพศ” ในลักษณะสองขั้วตรงข้าม (Binary Opposition) คือ เพศชายและเพศหญิง กลายเป็นบรรทัดฐานเรื่องเพศของสังคมและนำไปสู่ความคาดหวังการแสดงบทบาทเพศตามที่ติดตัวมาแต่กำหนด (Gender Role) เพื่อให้สอดคล้องกับเพศสรีระของตน (จารุวรรณ คงยม, 2560 : 1) อย่างไรก็ตาม บรรทัดฐานเรื่องเพศดังกล่าวถูกตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะที่ว่า ความคิดการแบ่งแยกเพศออกเป็นสองขั้วตรงข้ามนั้นทำให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ถูกนับรวม ถูกกีดกันและแบ่งแยกจากสังคม อันเกิดจากการอคติและความไม่เข้าใจเรื่องเพศหลากหลายของสังคม อาจกล่าวได้ว่า ความไม่เข้าใจดังกล่าวเป็นผลมาจากกระบวนการกล่อมเกลางานของสถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันสื่อ ที่มักจะสร้างความเข้าใจผิด ๆ เกี่ยวกับผู้ที่มีความ

หลากหลายทางเพศจนนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ สถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรมจากการผสมผสานพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผีของท้องถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองบางอย่างของปรัชญาชาวพุทธแบบดั้งเดิม ได้แก่ เรื่องความเหนือกว่าของเพศชาย รวมทั้งแนวคิดจักรวาลวิทยาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องธรรมชาติอันเลวร้ายของผู้หญิงและการเน้นย้ำเรื่องการบวชของผู้ชาย (สุชีลา ตันชัยนันท์, 2558 : 40) โดยมองว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศคือความไม่สมบูรณ์แบบของเพศในอุดมคติหรือผิดแปลกไปจากความเป็นลูกผู้ชาย โดยเฉพาะในกรณีคนข้ามเพศและเกย์ ทำให้การเชิดชูความเป็นชายและการลดทอนคุณค่าของผู้มีความหลากหลายทางเพศยังคงฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย เช่น การห้ามผู้มีความหลากหลายทางเพศบวช ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ยังคงตกค้างและถูกผลิตซ้ำอยู่เรื่อยมา (สุชีลา ตันชัยนันท์, 2558)

ส่วนสถาบันการศึกษา เป็นสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังและถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับ “เพศ” ในสังคม สังเกตได้จากแบบเรียนเพศศึกษาในหลักสูตรระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนจำนวนมาก ยังคงเน้นให้ความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์และเพศสรีระ โดยที่เนื้อหาไม่ครอบคลุมถึงหัวข้อเกี่ยวกับวิถีทางเพศ (Sexuality) หรืออัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) เช่น เนื้อหาในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสุขศึกษาและพลศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ได้กล่าวถึงผู้มีความหลากหลายทางเพศไว้ว่า “การเบี่ยงเบนทางเพศเป็นความผิดปกติ ในคนที่มีความรู้สึทางเพศ ทศนคติตลอดจนพฤติกรรมทางเพศที่แสดงออกไปอย่างไม่เหมาะสม ซึ่งแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในสังคม” อีกทั้งยังระบุว่า “ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศควรปิดเป็นความลับเฉพาะตัว” จะเห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนที่ปลูกฝังการมองผู้มีความหลากหลายทาง

เพศว่าเป็นผู้ที่หลงเพศและเบี่ยงเบนทางเพศดังกล่าวนั้นถือเป็นการตอกย้ำผู้มีความหลากหลายทางเพศว่าเป็นสิ่งที่ผิดแปลกไปจากเพศที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคม (ชีษณุพงศ์ นิธิวนา, 2561 : ออนไลน์)

นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลในการสร้างภาพจำต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศไม่ว่าจะเป็นละคร ภาพยนตร์ ที่นำเสนอบทบาทในด้านลบให้กับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะการที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศมักได้รับบทเป็นตัวประกอบ ตัวตลก ผู้ร้าย หรือผู้ที่มีความบกพร่องทางจิตใจ รวมถึงการนำเสนอข่าว เช่น ช่วงของการเกณฑ์ทหารที่สื่อมักจะพาดหัวข่าวเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ รูปร่าง และความโดดเด่นของสาวข้ามเพศมากกว่ากระบวนการเกณฑ์ทหาร ทำให้เห็นว่าสื่อมวลชนบางกลุ่มยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเพศ ซึ่งการนำเสนอภาพดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้สังคมเกิดอคติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ (รณภูมิ สมัคคีธรรม, 2560) รวมไปถึงความเข้าใจในเรื่อง “เพศ” ภายใต้อาณัติกรอบคร่าวที่มองว่าหน้าที่ของการสร้างกรอบคราวนั้น ควรเป็นหน้าที่ของ “เพศหญิง” กับ “เพศชาย” เพียงเท่านั้น ซึ่งส่งผลต่อสถานะและการสร้างกรอบคร่าวของบุคคลเพศเดียวกันไม่สามารถสร้างกรอบคร่าวได้ในความหมายนี้

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ความเข้าใจเรื่อง “เพศ” ในสังคมไทยยังไม่เปิดกว้างและเปิดรับผู้มีความหลากหลายทางเพศส่งผลให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับการแบ่งแยก กีดกัน และการเลือกปฏิบัติทางสังคมจนนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมทั้งในทางสังคมและในทางกฎหมายที่ยังคงไม่ยอมรับผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างเต็มที่ หรือหากยอมรับก็จะเป็นการยอมรับแบบมีเงื่อนไข ซึ่งกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมจากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ รวมไปถึงการแบ่งแยกทางเพศที่อาจมีสาเหตุมาจากรสนิยมทางเพศ (Sexual Orientation) อัตลักษณ์ทางเพศ (Gender

Identity) หรือการแสดงออกทางเพศ (Gender Expression) ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อมุมมองของผู้มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ความไม่เข้าใจเหล่านี้ได้ส่งผลต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญต่อการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในหลายรูปแบบ ด้วยเหตุอคติแห่งเพศ

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญต่ออคติด้วยเหตุแห่งเพศซึ่งนำไปสู่ความรุนแรงที่รวมไปถึงอาชญากรรมที่เกิดจากความเกลียดชัง (Hate Crimes) (ชิษณุพงศ์ นิธิวินา, 2561 :ออนไลน์) ซึ่งอาชญากรรมในรูปแบบนี้มีความรุนแรงคล้ายอาชญากรรมอื่น ๆ แต่จุดสำคัญที่ทำให้แตกต่างออกไปคือการที่ผู้กระทำความรุนแรงจากอคติต่ออัตลักษณ์ทางเพศ แฝงไปด้วยแนวคิดแบบเกลียดกลัวคนรักเพศเดียวกัน ไม่ยอมรับความแตกต่าง ไปจนถึงต่อต้านความเท่าเทียม (พิมพ์ชนก โรจนันท์, 2565 : ออนไลน์) อันเป็นผลผลิตจากอคติทางเพศที่ฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นในทางสังคมหรือในทางกฎหมาย

ข้อจำกัดในมติกฎหมาย

การตรากฎหมายของประเทศไทยยังมีการนำประเด็นทางด้านเพศเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายฉบับและกลไกทางการเมืองของประเทศไทยยังไม่ส่งเสริมสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ส่งผลให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับสิทธิทางกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติและกฎหมายในระดับรองลงมา ได้แก่ สิทธิในการระบุตัวตน คำนำหน้า การแต่งกาย การรักษาพยาบาล ซึ่งสิทธิขององค์กรประกอบเหล่านี้มีการเกี่ยวโยงกันอย่างเป็นนัยสำคัญ ดังจะเห็นได้จากกรณีบุคคลที่เป็นเพศชายมีการระบุตัวตนเป็นเพศชาย “นาย” แต่แต่งกายด้วยเพศหญิงมาเข้ารับการรักษาพยาบาล ซึ่งการแบ่งแผนกคนไข้จะมีแค่เพศชายและเพศหญิงเท่านั้น ผู้มีความหลากหลายทางเพศจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ารับการรักษาตามเพศกำเนิดของตน

ถึงแม้ว่าจะได้รับการผ่าตัดแปลงเพศแล้วก็ตามซึ่งจะต้องถือตามเพศกำเนิด นำมาสู่สถานะไม่สะดวกใจของบุคคลในกรณีดังกล่าว ซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดปัญหาทางสังคมขึ้น เช่น การถูกล่วงละเมิดทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2558)

แม้ในปัจจุบันจะมีการผ่านร่างพ.ร.บ.แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 1448 หรือ ร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียม ที่กำลังจะประกาศใช้ในวันที่ 22 มกราคม 2568 ซึ่งกฎหมายดังกล่าวไม่เพียงมอบสิทธิในการสมรสให้กับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในด้านต่าง ๆ และให้การรองรับสิทธิที่คู่สมรสพึงได้รับตามกฎหมายอื่น ๆ ทันทิที่มีผลบังคับใช้ เช่น การหมั้น การสมรส การจดทะเบียนสมรส การหย่า การจัดการทรัพย์สินระหว่างคู่สมรส การให้สิทธิยินยอมต่อการรักษาพยาบาล การอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรส และการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งทำให้สิทธิในการสมรสระหว่างคู่สมรสเพศเดียวกันขยายเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีข้อจำกัดและประเด็นที่ควรพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการสมรสของผู้มีความหลากหลายทางเพศ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงถ้อยคำที่บ่งชี้เพศที่ปรากฏในกฎหมายยังเป็นไปอย่างจำกัด โดยเฉพาะเนื้อหาสาระของสิทธิในการสมรส ยังไม่มีการปรับปรุงสถานะในสวนบิดา มารดา และบุตร ที่ยังคงมีลักษณะของการระบุเพศตามเพศกำเนิดในการนิยามความเป็นบิดา (เพศชาย) และมารดา (เพศหญิง) ซึ่งยังเป็นข้อจำกัดของการรับรองสภาพครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศ แม้ว่าร่างกฎหมายของภาคประชาชน ที่มีข้อเสนอว่าให้เพิ่มคำว่า ‘บุพการีลำดับแรก’ เพิ่มเติมจาก ‘บิดาและมารดา’ ซึ่งเป็นคำที่ไม่ระบุเพศ เพื่อรองรับสภาพครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวไม่ผ่านกรรมาธิการ (กมธ.) วิสามัญร่าง พ.ร.บ.สมรสเท่าเทียม เนื่องจากมองว่าต้องรื้อกฎหมายอื่นที่ระบุคำว่า

“บิดามารดา” ที่มีอยู่จำนวนมากในสังคมไทย (ไชยพัฒน์ ธรรมชุตินันท์, 2024 : ออนไลน์)

รวมไปถึงประเด็นเรื่องสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวได้อย่างเท่าเทียมกับคู่สมรสชายหญิง คือ พ.ร.บ. คู่ครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 โดยมีการระบุข้อความที่ระบุใน พ.ร.บ. คู่ครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ ที่ใช้บังคับเฉพาะคนที่ไม่อาจมีบุตรสืบสายโลหิตร่วมกันได้ตามธรรมชาติ ยังคงมีการยึดโยงกับความเป็นชายและหญิง และสถานะของการเป็นสามีและภรรยา เช่น มาตรา 19 กำหนดให้การผสมเทียมต้องกระทำต่อ “หญิงที่มีสามีที่ชอบด้วยกฎหมาย” และ มาตรา 21 กำหนดเงื่อนไขสำคัญของการตั้งครรรภ์แทนว่า ต้องกระทำโดย “สามีและภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมาย” (BBC Thai, 2024) ซึ่งการระบุดังกล่าว ยังถือเป็นการสร้างข้อจำกัดในการสร้างครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งฐานคิดดังกล่าวยังคงสถานะที่มีการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ อันเป็นชุดคุณค่าที่เป็นรากฐานของสังคมไทย

2. การจดทะเบียนสมรสกับชาวต่างชาติจะสามารถทำได้ภายใต้ พ.ร.บ สมรสเท่าเทียม แต่การที่จะให้คู่สมรสได้สัญชาติไทยนั้น ยังมีเงื่อนไขที่ยังไม่สามารถทำได้เนื่องจากพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ในมาตรา 9 ได้ระบุว่า “กรณีที่ภรรยาจะขอถือสัญชาติไทยตามสามี ต้องจดทะเบียนสมรสกับชายไทยถูกต้องตามกฎหมาย ไม่น้อยกว่า 3 ปี นับถึงวันที่ยื่นคำขอ” และยังมีบทบัญญัติในมาตรา 10 ว่า “คนที่ขอสัญชาติต้องมีความรู้ภาษาไทย โดยสามารถพูดภาษาไทยและฟังภาษาไทยเข้าใจ” (BBC Thai, 2024) สะท้อนให้เห็นว่าสิทธิสมรสของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศยังมีข้อจำกัดอันเกี่ยวเนื่องกับประเด็นเรื่องเชื้อชาติ และสัญชาติ ซึ่งถือเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของสังคมไทย

3. การปรับเปลี่ยนกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องยังรอการแก้ไขให้สอดคล้องกับ พ.ร.บ. สมรสเท่าเทียม แม้ว่า พ.ร.บ. ดังกล่าวจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่ยังมีประเด็นข้อกฎหมายอื่น ๆ ที่ต้องคำนึงถึง เช่น สวัสดิการของข้าราชการ การดำเนินการของบริษัทประกันภัย เมื่อผู้รับประกันกลายเป็นคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย จะส่งผลให้สามารถเป็นผู้รับประโยชน์จากการทำประกันชีวิตได้ แต่ปัจจุบันบริษัทประกันบางแห่งยังไม่อนุญาตให้ระบุชีวิตที่เป็นเพศเดียวกันเป็นผู้รับประโยชน์ แม้กฎหมายจะกำหนดว่าผู้รับผลประโยชน์นั้นจะเป็นผู้ใดก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติบริษัทประกันชีวิตจะกำหนดให้ผู้เอาประกันภัย และผู้รับผลประโยชน์จะต้องมีความผูกพัน ที่เน้นไปที่ผู้เกี่ยวข้องตามสายโลหิตหรือครอบครัว เช่น บิดา/มารดา สามี/ภรรยา และบุตร เป็นหลัก เป็นต้น (สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2567 : 33) นอกจากนี้ควรพิจารณาประเด็นเชื่อมโยงที่เป็นผลสืบเนื่องจากสิทธิที่คู่รักเพศหลากหลายได้รับเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่ต้องพิจารณากฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับคู่สมรสโดยตรง ยังมีประเด็นอื่นที่อาจต้องได้รับการพิจารณาต่อเนื่องด้วยโดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับบุตรบุญธรรมที่อยู่ในการปกครองของคู่รักเพศหลากหลาย ที่กฎหมายระบุว่า ยังคงได้รับเพียงสิทธิจากพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่ายังมีประเด็นต่อเนื่องจากการสิทธิของคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศอีกมากที่ยังต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับการสร้างครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศในอนาคต

นอกจากข้อจำกัดในนิติกฎหมายในประเด็นเรื่องสิทธิในการสมรสแล้ว ยังมีประเด็นเรื่องสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของผู้มีความหลากหลายทางเพศ ที่ยังคงเป็นข้อจำกัดและเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย กล่าวคือกฎหมายไทยยังคงรับรองสิทธิและสถานะของบุคคล โดยยึดจาก

เพศภายใต้กรอบสองเพศ คือ “ชาย-หญิง” ซึ่งสะท้อนผ่านกฎหมายหลายฉบับ เช่น การกำหนดค่านำหนันาม รวมถึงเอกสารแสดงตัวตนของทางราชการที่ระบุเพียงเพศชายและหญิงเท่านั้น หากแต่ในความเป็นจริงอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Gender Identity) ของบุคคลก็อาจจะไม่ได้สอดคล้องกับเพศเสมอไป เมื่อยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดกลไกรับรองสิทธิและสถานะที่ชัดเจน ก็ทำให้บุคคลเหล่านั้นต้องเผชิญปัญหาทั้งการยอมรับของผู้คนในสังคม และการแสดงตัวตนในระบบราชการ ขณะเดียวกันประเทศไทยยังไม่มีกรอบบังคับใช้กฎหมายที่มีเนื้อหาที่คุ้มครองและรองรับอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง ทำให้บุคคลที่ไม่ได้อยู่ภายใต้กรอบสองเพศยังคงถูกเลือกปฏิบัติ และยังไม่ได้รับความเท่าเทียมในทางกฎหมาย

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางกฎหมายนั้น มีที่มาจากความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายของรัฐในการรับรองสถานภาพทางกฎหมายให้กับผู้มีความหลากหลายทางเพศ ประกอบกับ การขาดมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรมเรื่องเกณฑ์การรักษาเพื่อแปลงเพศ พ.ศ. 2552 ซึ่งรับรองความเป็นไปได้ในการเข้าถึงกระบวนการผ่าตัดแปลงเพศเพื่อการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลข้ามเพศก็ตาม แต่ก็มิได้กล่าวถึงการดูแลรักษาภายหลังจากระบวน การแปลงเพศ รวมถึงการได้รับสิทธิในด้านประกันสุขภาพจากรัฐซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสิทธิในเรื่องสุขภาพของบุคคลข้ามเพศแต่อย่างใด จึงกล่าวได้ว่า ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ (อารยา สุขสม, 2565 : 26) รวมถึงการตีความกฎหมายที่กลายเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวเป็นที่มาของทั้งภาคประชาชน หน่วยงานรัฐ รวมถึงผู้แทนราษฎร ต่างก็มีข้อเสนอออกมาเป็นร่างกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหานี้เนื่องมาจากการอัตลักษณ์ทางเพศ โดยในปี พ.ศ. 2566 มีร่างกฎหมาย 3 ฉบับที่เกี่ยวข้องกับการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ ได้แก่

- 1) ร่างพระราชบัญญัติรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การแสดงออกทางเพศสภาพ และคุณลักษณะทางเพศ พ.ศ. (ร่างพ.ร.บ.รับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพฯ หรือ GEN-ACT) เป็นร่างที่ภาคประชาชนร่างขึ้น
- 2) ร่างพระราชบัญญัติรับรองเพศ พ.ศ. (ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ) ซึ่งผลักดันโดยกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
- 3) 3) ร่างพระราชบัญญัติการรับรองเพศ คำนำนานาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ พ.ศ. (ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) พรรคก้าวไกล ซึ่งปัจจุบันถูกตีตกไป

สาระสำคัญของร่างกฎหมายทั้ง 3 ฉบับ มีประเด็นสำคัญร่วมกัน คือ การกำหนดอายุขั้นต่ำในการจดทะเบียนเพื่อรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การระบุเพศสำหรับเด็กที่เกิดมาเป็น Intersex หรือการมีภาวะเพศกำกวม การระบุเพศสภาพของตนเอง การใช้คำนำนานามตามเพศสภาพ รวมไปถึงสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ๆ ที่มีการกำหนดหน้าที่ไว้ต่างกัน เป็นต้น หากแต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังนี้ (Ilaw, 2023)

1. **การกำหนดอายุขั้นต่ำในการจดทะเบียนเพื่อรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ** โดยร่างของภาคประชาชนและกรมกิจการสตรีฯ จะมีความคล้ายคลึงกันคือการกำหนดอายุ 15 ปีสามารถจดทะเบียนรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพได้ โดยไม่ต้องใช้วิธีการทางการแพทย์พิสูจน์

ในขณะที่ร่างฯของพรรคก้าวไกล นั้นจะกำหนดอายุไว้ที่ 18 ปี ด้วยมุมมองว่าเป็นช่วงอายุที่สามารถตัดสินใจแทนตัวเองได้ และสามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเองได้ และต้องใช้เอกสารทางการแพทย์กรณีอายุต่ำกว่า 18 ปี รวมถึงต้องมีสัญชาติไทยและไม่ทำผิดเกี่ยวกับเพศตามประมวลกฎหมายอาญาและการค้ามนุษย์

2. **การระบุเพศสำหรับเด็กที่เกิดมาเป็น Intersex** หรือการมีภาวะเพศกำกวม อันเนื่องมาจากลักษณะทางชีวภาพ เช่น มีอวัยวะสืบพันธุ์ โคมิโมโซม หรือระบบภายใน ที่แตกต่างออกไปจากกรอบที่รัฐกำหนดไว้เพียงเพศชายและหญิง ซึ่งในร่างพ.ร.บ.รับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพฯ ฉบับภาคประชาชน ใช้คำว่า บุคคลที่มีลักษณะเพศทางชีววิทยาที่หลากหลาย ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ ฉบับกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ใช้ทับศัพท์เลยว่า บุคคลอินเตอร์เซ็กซ์ ขณะที่ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ ฉบับที่พรรคก้าวไกลเสนอ ใช้คำว่า บุคคลเพศกำกวม โดยที่ร่างฯของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และร่างฯของพรรคก้าวไกล ได้กำหนดเรื่อง การห้ามผ่าตัดเลือกเพศของเด็กเอาไว้หรือใช้กระบวนการผ่าตัดในการแทรกแซงลักษณะทางเพศของเด็กจนกว่าบุคคลนั้นจะแสดงความยินยอมได้ด้วยตนเอง ส่วนในร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ ฉบับกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กำหนดห้ามผ่าตัดเลือกเพศเด็ก Intersex ที่อายุต่ำกว่า 15 ปี แต่ก็มีข้อยกเว้นที่สามารถทำได้ คือ กรณีที่เว้นแต่กรณีที่น่าจะเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพของเด็กนั้น

3. **การใช้คำนำหน้า**ร่างกฎหมายทั้งสามฉบับ มีความคลึงกันตรงที่เมื่อบุคคลขอรับรองเพศแล้วก็สามารถใช้คำนำหน้าได้ตามเพศสภาพที่ตนขอรับรองไว้ แต่จะมีรายละเอียดที่กำหนดต่างกันคือ
 - ร่างพ.ร.บ.รับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพฯ ฉบับภาคประชาชน : กำหนดให้ Intersex ที่ยังไม่ได้รับรองเพศสภาพ และบุคคลซึ่งมีเพศสภาพที่ไม่ได้อยู่ในระบบสองเพศให้ระบุเป็นเพศกรณีอื่น (Other/X) ไม่ต้องระบุคำนำหน้านาม
 - ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ ฉบับกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว : กำหนดให้บุคคลใช้คำนำหน้าตามเพศสภาพได้ ยังเปิดช่องให้สามารถเลือกไม่ระบุคำนำหน้าก็ได้
 - ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ ฉบับพรรคก้าวไกล : กำหนดให้ผู้ที่เป็น “เพศหลากหลาย” (ซึ่งหมายถึง บุคคลที่มีความหลากหลายอัตลักษณ์ทางเพศ – บุคคลที่ไม่ต้องการนิยามว่าตนเองชายหรือหญิง หรือ Non-Binary) ใช้คำนำหน้าว่า “นาม” แทน
4. **สิทธิหน้าที่ของผู้ที่รับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ** สำหรับร่าง ของภาคประชาชน และกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว มีการกำหนดไว้ว่า บุคคลที่ผ่านกระบวนการรับรองเพศสภาพ จะมีสิทธิและหน้าที่ตามเพศสภาพที่ได้รับการรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ กำหนดให้สิทธิหน้าที่ เป็นไปตามอัตลักษณ์ทางเพศสภาพที่ได้รับการรับรองนั้น จะสัมพันธ์กับการกำหนดสิทธิหน้าที่ในกฎหมายอื่น ๆ เช่น ตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 กำหนดให้ ชายสัญชาติไทย มีหน้าที่รับราชการทหาร ดังนั้นผู้ที่เปลี่ยนแปลงข้อมูลในเอกสารราชการและระบบทะเบียน

ราษฎร เป็นเพศชาย ก็จะมีหน้าที่ตามกฎหมายนี้เช่นกัน สำหรับ Intersex และ Non-Binary ที่ตามข้อมูลทะเบียนราษฎรระบุไว้ว่าเป็นเพศกรณีอื่น (Other/X) ร่าง ฉบับภาคประชาชน กำหนดให้มีสิทธิและหน้าที่ในฐานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย ขณะที่ร่างพ.ร.บ.รับรองเพศฯ ฉบับที่ สส. พรรคก้าวไกลเสนอนั้น กำหนดสิทธิหน้าที่ให้บุคคลผู้มีความหลากหลายอัตลักษณ์ทางเพศนั้น มีสิทธิหน้าที่ตามเพศกำเนิด ซึ่งหมายความว่าผู้ที่มีเพศกำเนิดเป็นเพศชาย จะต้องเกณฑ์ทหารด้วย โดยกระทรวงกลาโหมต้องออกระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการฝึก การประจำการ เป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลดังกล่าว โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับเพศสภาพและความปลอดภัย และในร่างฉบับนี้ ยังยกเว้นให้บุคคลข้ามเพศที่ผ่านการรับรองเพศ ไม่ต้องเกณฑ์ทหาร

หากร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวสามารถผ่านรัฐสภาได้ในท้ายที่สุดจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการนำเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ ผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถแสดงตัวตน มีเจตจำนงสามารถตัดสินใจกำหนดวิถีทางเพศของตนเองได้ นับเป็นการขยายสิทธิให้กับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประเด็นคำนำหน้าชื่อ การที่รัฐไทยยังกำหนดให้บุคคลใช้คำนำหน้านามตามเพศกำเนิดเท่านั้น การเสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวจึงถือเป็นการท้าทายขนบจารีตและฐานคิดในการออกแบบกฎหมายของรัฐไทยที่อยู่ภายใต้กรอบ 2 เพศเพียงเท่านั้น การกำหนดดังกล่าวส่งผลต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ประสบปัญหาในการแสดงตัวตน การใช้ชีวิตตามวิถีทางเพศของตนเอง รวมถึงส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอันเนื่องมาจากเอกสารราชการที่ระบุตัวตนดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาเพิ่มเติม กล่าวคือ การแบ่งแยกอัตลักษณ์ทางเพศ อาจจะมีการแบ่งแยกที่อาจมีสาเหตุมาจาการสนิยมทางเพศ (Sexual Orientation) การแสดงออกทางเพศ (Gender Expression) ที่ยังต้องนำมาเป็นประเด็นพิจารณาเพิ่มเติม รวมไปถึง**ปัญหาการนิยามความหมายเกี่ยวกับ “เพศ”** แม้ว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 จะรับรองความเสมอภาคและความเท่าเทียมไว้ในมาตรา 27 โดยกำหนดว่า “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” อีกทั้งยังห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมด้วยเหตุแห่งเพศ แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยังไม่ชัดเจนว่า ความหมายของ ‘ชายและหญิง’ กับ ‘เพศ’ นั้นหมายถึงเฉพาะเพศกำเนิด (Sex) หรือหมายความรวมถึงเพศสภาพ (Gender) และเพศวิถี (Sexual Orientation) ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการตีความในทางกฎหมายได้ โดยเฉพาะองค์กรที่เป็นผู้ตีความกฎหมายอย่างศาลรัฐธรรมนูญ หากมีผู้ยื่นคำร้องไปยังศาลรัฐธรรมนูญว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว เช่น กฎหมายค่านำหน้า กฎหมายสัญชาติในส่วนที่เกี่ยวกับการแปลงสัญชาติ ว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ ความไม่ชัดเจนดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความของศาลรัฐธรรมนูญได้ (Ilaw, 2563) การขาดการนิยามที่ชัดเจน และขาดความเข้าใจที่มีต่อแนวคิดอัตลักษณ์ทางเพศซึ่งหมายถึงการนิยามตนเองที่ไม่คำนึงถึงเพศกำเนิด และการแสดงออกทางเพศสถานะที่มีความซับซ้อนล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อการขับเคลื่อนเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดการรับรองเพศสถานะทางกฎหมาย

นอกจากนี้ กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติที่คุ้มครองการเลือกปฏิบัติต่อ**บุคคลหลากหลายทางเพศเป็นการเฉพาะ** ดังเช่น กรณีของประเทศอาร์เจนตินา และมอลตา ที่ได้รับบุถึง “สิทธิทางสุขภาพ สิทธิในความเป็นส่วนตัว และ การได้รับการป้องกันจากการเลือกปฏิบัติของบุคคลข้ามเพศ ขณะที่กฎหมายของมอลตาระบุถึงสิทธิมนุษยชนของบุคคลเพศกำกวม และเป็นครั้งแรกในโลกที่ห้ามไม่ให้มีการผ่าตัดอวัยวะเพศ

ที่เรียกว่า “การทำให้เพศเป็นปกติ” (Sex-normalizing) ในเด็กที่เป็นบุคคลเพศกำกวม และเป็นประเทศที่สองในโลกหลังออสเตรเลียที่ระบุให้บุคคลเพศกำกวมได้รับการคุ้มครองจากการเลือกปฏิบัติ” (UNDP & APTN, 2560 : 22) โดยที่กฎหมายดังกล่าวยังสะท้อนว่า ผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถกำหนดเจตจำนงในตัวเอง และยังสามารถแสดงออกทางเพศได้อย่างอิสระ เนื่องจากอัตลักษณ์ทางเพศนั้นมีความสั่นไหว การได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายในการเลือกปฏิบัติจึงเป็นการปกป้องสิทธิให้กับผู้มีความหลากหลายจากอคติและการเลือกปฏิบัติจากกฎหมาย ขณะเดียวกันการที่สังคมขาดความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองเรื่องเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ การแสดงออกทางเพศ อย่างหลากหลายยังส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนและความไม่เท่าเทียมที่มีต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการถูกเลือกปฏิบัติ การไม่ยอมรับ และสิทธิทางกฎหมาย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย สามารถนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ฐานคิดในการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ในสังคมไทยยังปรากฏความไม่เข้าใจเรื่องเพศ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์และบรรทัดฐานของสังคมว่าด้วยเรื่องเพศที่มีการแบ่งเพศตามสรีระแบบขั้วตรงข้าม (Binary Opposition) มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องเพศของคนในสังคม สอดคล้องกับคำอธิบายของ Simon (2003) ที่กล่าวว่า การแบ่งเพศเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างชายและหญิงนำไปสู่การจัดผู้ที่ไม่จัดอยู่ในเพศชายหรือหญิงให้เป็นกลุ่มที่มี

“เพศผิดปกติ” ในมิติกฎหมาย การออกแบบกฎหมายโดยยึดเอากรอบสองเพศเป็นตัวตั้งได้ทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหรือมีเพศสภาพไม่ตรงกับเพศสรีระถูกจำกัดสิทธิเพราะปราศจากรับรองสถานะทางเพศโดยกฎหมาย ซึ่งนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น การตีตรา การแบ่งแยก และการเลือกปฏิบัติทางสังคม ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ หากพิจารณาปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเพื่อผลักดันสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศพบว่า ฐานคิดของผู้มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวอยู่บนหลักการสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับเพศและความหลากหลายทางเพศที่ถูกรับรองไว้ในตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี โดยเฉพาะ “หลักการยอกยาคาร์ตา (Yogyakarta Principles)” และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในมิติของวิถีทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงการไม่แบ่งแยกก็ตกกัน และการไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ นอกจากนี้ ฐานคิดในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศยังสอดคล้องกับคำอธิบายของ Diane Richardson (2000) ที่กล่าวว่า สิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศเป็นสิทธิในการกำหนดตนเองเกี่ยวกับเรื่องเพศ และสิทธิจะได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ทางเพศของตนจากสังคมหรือในที่สาธารณะ โดยบุคคลนั้นอาจแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็นไปโดยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับเพศสรีระตามกำเนิดภายใต้จิตสำนึกร่วมในหลักการสิทธิมนุษยชนดังกล่าวจึงนำไปสู่การผลักดันสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งถือเป็นการเสนอชุดคุณค่าและกฎเกณฑ์ชุดใหม่เกี่ยวกับเพศผ่านการการสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจในสังคมเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศว่าการระบุเพศไม่ควรถูก

จำกัดอยู่บนบรรทัดฐานชายและหญิงอีกต่อไป ดังที่ ไซริตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) อธิบายว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ต้องการสร้างนิยามความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่เคลื่อนไหวเรียกร้อง ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียม และกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในฐานะมนุษย์และพลเมือง

2. ข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยประกอบด้วยข้อจำกัดทางสังคมและกฎหมาย

ในด้านข้อจำกัดทางสังคม พบว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับ “เพศ” ในลักษณะสองขั้วตรงข้าม (Binary Opposition) ที่ทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ถูกนับรวม ถูกกีดกันและแบ่งแยกจากสังคม เป็นผลมาจากกระบวนการกล่อมเกลาของสถาบันทางสังคม

สถาบันศาสนา พบว่า มุ่งเน้นปลูกฝังและผลิตซ้ำความคิดว่าด้วยความเหนือกว่าของเพศชาย และผู้มีความหลากหลายทางเพศคือความไม่สมบูรณ์แบบของเพศในอุดมคติ

สถาบันการศึกษา พบว่า ในฐานะที่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังและถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับ “เพศ” ในสังคมผ่านแบบเรียนเพศศึกษาที่เน้นการให้ความรู้เรื่องเพศสัมพันธ์และเพศสรีระที่มีเนื้อหาไม่ครอบคลุมวิถีทางเพศ หรืออัตลักษณ์ทางเพศ

สื่อมวลชน พบว่า มีอิทธิพลในการสร้างภาพจำต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศผ่านการนำเสนอบทบาทในด้านลบให้กับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้คนในสังคมมีอคติต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

โดยการกล่อมเกลาสถาบันทางสังคมส่งผลให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเผชิญกับอคติและการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ รวมถึงความรุนแรงที่เกิดจากความเกลียดชัง ซึ่งขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล โดยเฉพาะขัดกับหลักการयोगยาคาร์ตา (Yogyakarta Principles) ซึ่งเป็นหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่รับรู้และยอมรับความแตกต่างหลากหลายด้านเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศ ที่มุ่งเน้นหลักการไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ ปกป้องคุ้มครองบุคคลที่มีความแตกต่างจากความรุนแรงไม่ว่าทางกายภาพหรือด้วยประการอื่น ๆ

ในด้านข้อจำกัดทางกฎหมาย ผลการวิจัยพบว่า แม้ว่าพระราชบัญญัติแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 1448 หรือ กฎหมายสมรสเท่าเทียม ที่จะประกาศใช้ในวันที่ 22 มกราคม 2568 ซึ่งให้การรองรับสิทธิที่คู่สมรสทุกเพศพึงได้รับตามกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 และหลักสิทธิมนุษยชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แต่ยังพบข้อจำกัดเกี่ยวกับการรับรองสภาพครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และการปรับเปลี่ยนกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับสิทธิดังกล่าว ได้แก่ 1) ถ้อยคำที่บ่งชี้เพศที่ปรากฏในกฎหมายที่ยังคงมีลักษณะของการระบุเพศตามเพศกำเนิดในการนิยามความเป็นบิดาและมารดา ส่งผลต่อการรับรองสภาพครอบครัวของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ 2) พ.ร.บ. คุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 ที่ใช้บังคับเฉพาะคนที่ไม่อาจมีบุตรสืบสายโลหิตร่วมกันได้ตามธรรมชาติ ซึ่งยังคงมีการยึด

โยงกับความเป็นชายและหญิง 3) ข้อจำกัดเกี่ยวกับกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สวัสดิการของข้าราชการ การดำเนินการของบริษัทประกันภัย ฯลฯ และ 4) ประเด็นเกี่ยวกับบุตรบุญธรรมที่อยู่ในการปกครองของคู่รักเพศหลากหลายที่กฎหมายระบุว่ายังคงได้รับเพียงสิทธิจากพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเท่านั้น จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ข้อจำกัดทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและการสร้างครอบครัวอย่างเท่าเทียมสะท้อนฐานคิดของสังคมและกฎหมายเกี่ยวกับระบบสองเพศซึ่งส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ

ผลการวิจัยยังพบว่า ในประเด็นของข้อจำกัดทางกฎหมายยังปรากฏข้อจำกัดเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอีกด้วย ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดดังกล่าวคือการตรากฎหมายโดยยึดกรอบสองเพศ (เพศชายหญิง) ซึ่งสะท้อนผ่านกฎหมายการกำหนดคำนำหน้านาม และเอกสารแสดงตัวตนของทางราชการที่ระบุตามเพศกำเนิดเท่านั้น เมื่อนำแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ ของ Diane Richardson (2000) มาพิจารณาพบว่า ข้อจำกัดของกฎหมายดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการรับรองและคุ้มครองสิทธิในการกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง สิทธิในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง และสิทธิในการตระหนักซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง ซึ่งเป็นสิทธิที่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศพึงได้รับในฐานะพลเมือง การปราศจากสิทธิดังกล่าวส่งผลให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศประสบปัญหาในการแสดงตัวตน และการใช้ชีวิตตามวิถีทางเพศของตนเอง และเผชิญกับการแบ่งแยก การกีดกัน และการเลือกปฏิบัติ จากข้อจำกัดและปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเพื่อผลักดันร่างพระราชบัญญัติรับรองอัตลักษณ์ทางเพศซึ่งทำทนายฐานคิดในการออกแบบกฎหมายของรัฐที่อยู่ภายใต้กรอบสองเพศ เพื่อให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถ

กำหนดเจตจำนงและสามารถแสดงออกทางเพศ และเป็นการป้องกันการเลือกปฏิบัติ
ด้วยเหตุแห่งเพศ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะต่อการวิจัย
ครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเพศและความหลากหลาย
ทางเพศ การที่จะแก้ไขความเข้าใจผิดเรื่องเพศของสมาชิกในสังคมควร
เริ่มจากกระบวนการกล่อมเกลางของสถาบันทางสังคม โดยตัวแทนกล่อม
เกลางทางสังคม (Socialization Agent) ต้องทำหน้าที่ในการสื่อสาร
ข้อมูลข่าวสารในเรื่องเพศ รวมถึงในประเด็นสิทธิมนุษยชนของบุคคล ซึ่ง
หมายรวมถึงสิทธิมนุษยชนของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อ
สร้างความเข้าใจและมุมมองที่ถูกต้อง เหมาะสม และป้องกันไม่ให้เกิด
การละเมิดสิทธิมนุษยชนของสมาชิกทุกคนในสังคมในทุกมิติ
2. ด้านการรับรองสถานะและสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ
ผลการวิจัยสะท้อนปัญหาและข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิในการสมรสและ
สิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศใน
สังคมไทย โดยควรผลักดันให้เกิดการตรากฎหมายที่ครอบคลุมทุกเพศ
สภาพ โดยเฉพาะสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศ และปรับปรุงหรือแก้ไข

กฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับบริบทการรับรองและคุ้มครองสิทธิ
ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

3. ด้านประโยชน์ทางการศึกษา ผลการวิจัยมีส่วนช่วยเพิ่มพูนองค์ความรู้
เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลาย
ทางเพศในสังคมไทย เพื่อเป็นการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ
ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยในลักษณะที่เปิดกว้างและ
ตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 (หรือกฎหมายสมรส
เท่าเทียม) ในประเทศไทย
2. ควรศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นสิทธิของบุคคลที่มี
ความหลากหลายทางเพศในมิติอื่น ๆ ทั้งในประเทศไทยและใน
ต่างประเทศ

148 วารสารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 1 ฉบับพิเศษ

บรรณานุกรม

- กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ. (2566). *LGBTQ+ : หลากหลายที่ไม่แตกต่าง เพื่อเปิดกว้าง สู่ความ
เสมอภาคทางเพศ*.
[https://www.nesdc.go.th/download/Social/Social_Report/2566_a
rticle_q2_003.pdf](https://www.nesdc.go.th/download/Social/Social_Report/2566_article_q2_003.pdf)
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน. (2550). *ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน Universal
Declaration of
Human Rights*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- คณาธิป ไกยชน. (2566). *ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย พุทธศักราช 2560* (ออนไลน์).
<https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2566-oct5>, 14 พฤศจิกายน
2567.
- เคท ครึ่งพิบูลย์. (2021, 5 มกราคม). “ถ้ามองว่า LGBTQ เรียกร้องมากเกินไป แสดงว่า
ไม่เคยมองคนเท่ากัน”. The Momentum.
<https://themomentum.co/interview-kath-khangpi boon>.
- จารุวรรณ คงยศ. (2560). *เพศภาวะ เพศวิถี ประสบการณ์ชีวิตของกะเทยในคุก*.
วิทยานิพนธ์หลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม คณะ
สังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉันทลักษณ์ รักษาอยู่ จันทร์จิรา บุญประเสริฐ และสุมาลี โตกทอง. (2550). *สิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ชีษณุพงศ์ นิธิวา. (2561, 13 กรกฎาคม). *สังคมเปิดแต่ LGBT ยังถูก ‘เหยียด-ล้อเลียน’ หรือใคร ๆ ก็ทำกัน?*. ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. <https://www.tcjthai.com/news/2018/13/scoop/8144>, 15 พฤษภาคม 2567.

ไชยพัฒน์ ธรรมชุตินันท์. (2567, 19 มกราคม). *‘สมรสเท่าเทียม’ ก้าวสำคัญกฎหมายครอบครัวไทย: สาระสำคัญและเรื่องที่ยังไปไม่ถึง*. The 101.World. <https://www.the101.world/marriage-equality-bill>.

ดวงพร ช่างทอง. (2567, 18 กรกฎาคม) “ร่างพระราชบัญญัติการรับรองเพศรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ คำนำนำนาม และการคุ้มครองบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศ (นายธัญวัจน์ กมลวงศ์วัฒน์ กับคณะ เป็นผู้เสนอ)”. สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. https://cdc.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=3610.

เทิดเกียรติภณช์ แสงมณี จีรนนเดชา และรัตพงษ์ สอนสุภาพ. (2563). “ความเสมอภาคของกลุ่มหลากหลายทางเพศต่อการสมรสและรับรองบุตร : โอกาสและความท้าทายของสังคมไทย”. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 14(1) : 61-70.

150 วารสารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 1 ฉบับพิเศษ

ธนวรรณ อิ่มล่ออ. (2564). *มาตรการทางกฎหมายในการจดทะเบียนคู่ชีวิตของบุคคล
เพศเดียวกัน*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา

นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัย

ธุรกิจบัณฑิตย์

นฤพนธ์ ด้วยวิเศษ. (2563). แนวคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” ในกระบวนทัศน์
วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(3), 312-339.

บุษกร สุริยสาร. (2557). *อัตลักษณ์ทางเพศและวิถีทางเพศในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ :
องค์การแรงงานระหว่างประเทศ.

ปณิศา เอ็มโอชา. (2567, 22 กุมภาพันธ์). *สำรวจประเทศใดบ้างที่ให้สิทธิในการเลือก
"นาย" "นาง" และ "นางสาว" ด้วยตัวเอง*. BBC News ไทย.
<https://www.bbc.com/thai/articles/c0d77yndgkjo>.

ประภาส ปันตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทาง
สังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลท์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

ปิยอร เปลี่ยนผดุง. (2567, 13 มิถุนายน). *กฎหมายใน Pride Month ตอนที่ 2:*

*หลักการ Yogyakarta Principles) ว่าด้วยการใช้กฎหมาย
สิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ*.
มหาวิทยาลัยพะเยา.

<https://www.up.ac.th/NewsRead.aspx?itemID=32180>, 15 พฤศจิกายน
2567.

พิมพ์ชนก โรจนันท์. (2565, 18 ตุลาคม). *'LGBTQ+ Hate Crime' อาชญากรรม*

เพราะรังเกียจอัตลักษณ์ อคติทางเพศสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริง. The

Momentum. <https://themomentum.co/gender-lgbtq-hate-crime>.

พिर เจริญเฒ่า, สรัญ อินทร์สุวรรณ และสุภาวี กาฬวิเชียร. (2566). *บทบาทของผู้มีความ*

หลากหลายทางเพศในการขับเคลื่อนร่างพระราชบัญญัติสมรสเท่าเทียม.

งานวิจัยปัญหาพิเศษ. รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไพศาล ลิขิตปรีชากุล. (ผู้แปล). (2551). *หลักการยกยอการที่ว่าด้วยการใช้กฎหมาย*

สิทธิมนุษยชนระหว่าง

ประเทศในประเด็นวิธีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพฯ : สำนักงาน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

ยศพล สวัสดิ์. (2565, 17 สิงหาคม). *พัฒนาการของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์:*

ประวัติศาสตร์ของรากฐานแห่งความยั่งยืน. ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมาย

การพัฒนาที่ยั่งยืน. <https://www.sdgmove.com/2022/08/17/voice-of-sdg-move-01-dignity-development>.

รณภูมิ สมัคคีคารมย์. (2560). *วิเคราะห์การพาดหัวข่าวและเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์*

และข่าวทางโทรทัศน์ตั้งแต่ปี 2557-2559. มุลนิธิสร้างใจเรื่อง

สุขภาพผู้หญิง (สคส.)

รพินทร์ภัทร์ ยอดหล่อชัย. (2562, 16 กันยายน). *ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย*.

คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

<https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/gender-identity/>.

รุ่งทิวา หนักเพ็ชร. (2556). *การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใน
จังหวัดน่าน ต่อโครงการโรงไฟฟ้าลิกไนต์หังสา*. การค้นคว้าแบบอิสระ
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). *ข่าวสภาพัฒน์ : ภาวะสังคมไทย
ไตรมาสสอง ปี 2567*.
https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13634&filename=socialoutlook_report.

สุชีลา ตันชัยนันท์. (บรรณาธิการ). (2558). *จิตร ภูมิศักดิ์ และวิวาทะเรื่องเพศภาวะใน
สังคมไทย*. กรุงเทพฯ :
พี.เพลส.

สุนทร คุณชัยมั่ง. (2555). *โลกไซเบอร์กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ของไทย (พ.ศ. 2549-
2554)* วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิตสาขาการพัฒนารัฐบาลบาล มหาวิทยาลัย
ราชภัฏจันทรเกษม.

สาวตรี สุขศรี. (2564). *การศึกษาการบังคับใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่าง
เพศ พ.ศ. 2558 เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย*. กรุงเทพฯ : สถาบัน
พระปกเกล้า.

สำนักข่าวอิสรา. (2567, 30 มิถุนายน). *ทางร่าง ‘พ.ร.บ.รับรองเพศฯ’ เพราะไม่ควรมี
ใครต้องถูกตัดสินจาก ‘คำนำหน้าชื่อ’*.
<https://www.isranews.org/article/isranews-scoop/129716-isra-12.html>.

อารยา สุขสม. (2565). แนวทางการรับรองสิทธิในอัตลักษณ์ทางเพศของประเทศไทย
ผ่านมุมมองของกฎหมายต่างประเทศ. *SONGKLANAKARIN LAW
JOURNAL*, 5(1), 24-43.

Amnesty International Thailand. (2561, 15 พฤษภาคม). สิทธิมนุษยชนคืออะไร?
<https://www.amnesty.or.th/latest/blog/62/>

_____. (ม.ป.ป.). สิทธิมนุษยชน...ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. กรุงเทพฯ : แอมเนสตี้
อินเตอร์เนชันแนล ประเทศไทย.

BBC Thai. (2567, 25 กันยายน). สมรสเท่าเทียมใช้บังคับ ม.ค. ปีหน้า เรื่องใดใช้สิทธิ
ได้ทันที เรื่องไหนต้องรอแก้กฎหมายเพิ่มเติม.
<https://www.bbc.com/thai/articles/crl8d6x62wdo>.

Debes, R. (2018, February 5). *A History of Human Dignity*. The Forum for
Philosophy. <https://blogs.lse.ac.uk/theforum/a-history-of-human-dignity/>

European Union Agency for Fundamental Rights. (2007). EU Charter of
Fundamental Rights: Article 1 - Human dignity, *Official Journal of
the European Union*. <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/1-human-dignity>

GEN-ACT. (ม.ป.ป.). (ร่าง) พระราชบัญญัติรับรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ การ
แสดงออกทางเพศสภาพ และคุณลักษณะทางเพศ พ.ศ.
<https://www.gen-act.org>.

154 วารสารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีที่ 1 ฉบับพิเศษ

Ilaw. (2566, 29 กันยายน). เปิดข้อเสนอรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ-คำนำหน้า จากร่าง
กฎหมาย 3 ฉบับ.

<https://www.ilaw.or.th/articles/6232>.

_____. (2567, 24 กันยายน). #สมรสเท่าเทียม : เปิดกฎหมายแพ่งแก้ไขใหม่ บุคคล-
บุคคล สมรสได้ ไม่จำกัดแค่ชาย-หญิง

<https://www.ilaw.or.th/articles/43563>

Kant, I. (1785). *Groundwork of the Metaphysic of Morals*. Gregor, M.

(1997). (Ed). [https://www.axiospress.com/wp-
content/uploads/Kant-Uncut-for-Website.pdf](https://www.axiospress.com/wp-content/uploads/Kant-Uncut-for-Website.pdf)

McManus, M. (2022). *Kant's Theory of Human Dignity*.

[https://philosophynow.org/issues/150/Kants_Theory_of_Human_
Dignity](https://philosophynow.org/issues/150/Kants_Theory_of_Human_Dignity)

UNDP & APTN. (2560). *การรับรองเพศสถานะ ตามกฎหมายในประเทศไทย: การ
ทบทวนกฎหมายและนโยบาย*.

[https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/th/
a25677aa2436e514f812698dae1242a285922bb5cc8feb1fde38d6e
860adff92.pdf](https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/th/a25677aa2436e514f812698dae1242a285922bb5cc8feb1fde38d6e860adff92.pdf)

Yogyakarta principles. (2017, November 10). The Yogyakarta Principles
plus 10. [https://yogyakartaprinciples.org/wp-
content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf](https://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf).